

DOKUMENT KIERUNKOWY

Wytyczne do zarządzania
historycznym centrum Krakowa,
miejscem światowego dziedzictwa
UNESCO
na lata 2023-2035

Kraków 2023 r.

Szanowni Państwo,

w jubileuszowym roku 45-lecia wpisu zespołu lokacyjnego średniowiecznego Krakowa, kompleksu Wzgórza Wawelskiego oraz Kazimierza ze Stradomiem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, Miasto podjęło prace nad szczegółowymi wytycznymi do opracowanego wcześniej „Planu Zarządzania Miejscem Światowego Dziedzictwa UNESCO dla Historycznego Centrum Krakowa”. Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego wymaga, by każde miejsce z Listy posiadało sprawny system zarządzania, który pozwoli zarówno zachować jego wyjątkową uniwersalną wartość, jak również umożliwi długofalowy, zrównoważony rozwój. Przyjmując ją, zobowiązaliśmy się do zapewnienia ochrony, konserwacji, rewitalizacji i promocji centrum miasta jako miejsca o szczególnym znaczeniu.

Wytyczne stanowią dokument pionierski nie tylko w skali Krakowa, ale również jedno z pierwszych tego typu opracowań w kraju. W obecnym kształcie bazują one na wiedzy i doświadczeniu poszczególnych wydziałów, jednostek Urzędu Miasta, miejskich instytucji kultury oraz podmiotów zewnętrznych, kluczowych dla realizacji Wytycznych. Dążą do ukierunkowania i koordynacji działań oraz przygotowania odpowiednich warunków do efektywnej współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem o najwyższym, światowym statusie. Kluczowa jest nie tylko ochrona materialnej tkanki miasta, niematerialnego dziedzictwa kulturowego Krakowa, ale również uwzględnienie potrzeb mieszkańców, by zapewnić aktywny udział lokalnej społeczności w procesie opieki.

Decyzja o wpisaniu historycznego centrum Krakowa na Listę stanowiła docenienie jego wyjątkowego charakteru: doskonale zachowanego i integralnego układu urbanistycznego, zawierającego zabytki wszystkich epok reprezentatywnych dla kultury i historii Europy. Cieszę się, że godnie sprostaliśmy zadaniu, jakie postawiono przed krakowianami przed 45 laty.

Jacek Majchrowski

Spis treści:

I. Wprowadzenie	4
II. Zdanie przewodnie	9
III. Otoczenie prawne (międzynarodowe, krajowe, lokalne)	10
IV. Obszary strategiczne	13
V. Lista celów zarządzania Miejscem Światowego Dziedzictwa UNESCO w Krakowie	17
VI. Warunki wdrożenia i spójności	25
VII. Realizacja, monitoring i aktualizacja Wytocznych	26
VIII. Uwagi końcowe	27
Aneks 1	28
Aneks 2	30

I. Wprowadzenie

Kraków od 1978 roku figuruje na Liście światowego dziedzictwa UNESCO. Tym samym należy do miast, które posiadają zabytki najcenniejsze dla całej ludzkości, czyli uznane za dobro światowego dziedzictwa (w skrócie: **Dobro**). Przyznanie prestiżowego tytułu miejsca światowego dziedzictwa było docenieniem unikalnej wartości krakowskiego, historycznego centrum, a jednocześnie stało się mocnym impulsem do dalszego wzmocnienia działań państwa i samorządu w zakresie ochrony dziedzictwa. W opracowaniu dokumentów służących długofalowemu zarządzaniu tym Dobrem kierowano się Wytycznymi operacyjnymi do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa. Każde miejsce światowego dziedzictwa (w skrócie: **MŚD**) jest zobowiązane do posiadania efektywnego systemu zarządzania, który zagwarantuje zachowanie wyjątkowej uniwersalnej wartości (w skrócie: **WUW**) miejsca. Bowiem MŚD ma „powszechne znaczenie dla obecnych i przyszłych pokoleń ludzkości”, przez co jest przedmiotem zaangażowania całej międzynarodowej społeczności, czego wyrazem jest wpis na Listę i wynikające z niego obowiązki.

Plan zarządzania jest dokumentem umożliwiającym ukierunkowanie i koordynację działań, a tym samym kluczowym w uzyskaniu efektywności systemu zarządzania. Plan zarządzania jest dokumentem kierunkowym, który ma na celu dokonanie analizy najważniejszych zagadnień związanych z szeroko rozumianą ochroną WUW, czyli wartości ze względu na które zabytkowy obiekt/zespół został wpisany na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Zobowiązanie do „identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa”, wynikające bezpośrednio z ratyfikacji Konwencji światowego dziedzictwa (art. 4), determinuje w dużym stopniu strukturę niniejszego dokumentu, pod tytułem „Wytyczne do planu zarządzania historycznym centrum Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa UNESCO na lata 2023–2035” (w skrócie: **Wytyczne**) i wpływa na sposób jego wdrażania.

W roku obchodów 45. rocznicy wpisu Kraków wypracował „Plan Zarządzania Miejscem Światowego Dziedzictwa UNESCO dla Historycznego Centrum Krakowa” i podjął prace nad dokumentem strategicznym obejmującym wytyczne do skutecznego zarządzania historycznym obszarem na lata 2023–2035. Tym właśnie jest niniejszy dokument, który ma za zadanie zoperacjonalizować realizację zadań w obszarze dziedzictwa, integrując jednostki miejskie, wyspecjalizowane agendy publiczne, instytucje kultury oraz sektor organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz wspólnego celu, jakim jest zachowanie i rozwój MŚD i ochrona WUW (wyjątkowej uniwersalnej wartości), której jest ono nośnikiem. Aktywności realizowane w ramach ochrony Dobra są cyklicznie poddawane ewaluacji przez międzyrządowy Komitet Światowego Dziedzictwa, jednak Wytyczne są pierwszym tak kompleksowym dokumentem przygotowanym w odniesieniu do Krakowa.

Kluczowym dokumentem wiążącym, będącym tym samym podstawą oceny skuteczności zarządzania, jest *Orzeczenie wyjątkowej uniwersalnej wartości historycznego centrum Krakowa* przyjęte decyzją międzyrządowego Komitetu Światowego Dziedzictwa w 2016 r.. Pełna treść dokumentu przytoczona jest w Aneksie 1. W tym miejscu warto podkreślić jego ważniejsze elementy.

Krótki opis historycznego centrum Krakowa kładzie nacisk na fakt, że trzy składające się na niego obszary (średniowieczne miasto lokacyjne Kraków, wzgórze wawelskie i Kazimierz ze Stradomiem) „**wspólnie stworzyły spójny kompleks miejski, w którym do dziś zachowane i pielęgnowane jest materialne i niematerialne dziedzictwo**”. Co więcej, „Kraków jest zespołem architektury miejskiej o wyjątkowej wartości, zarówno pod względem krajobrazu miejskiego, jak i poszczególnych zabytków. Historyczne centrum miasta w unikatowy sposób ilustruje nieprzerwany proces rozwoju od średniowiecza do dzisiaj”.

Z punktu widzenia kryteriów światowego dziedzictwa ważne jest, że „historyczne centrum Krakowa cechuje wysoki poziom integralności oraz zachowana autentyczność. Dobra posiada jasno zdefiniowane, stabilne historycznie granice, obejmujące wszystkie elementy, które decydują o jego wyjątkowej uniwersalnej wartości, pozostającej w nienaruszonym i dobrym stanie”.

Orzeczenie odnosi się także bezpośrednio do kwestii ochrony i zarządzania. Znajduje się tam stwierdzenie podkreślające, że „w celu zapewnienia skutecznej i długoterminowej ochrony Dobra, **konieczne będzie wzmocnienie integracji działań ochronnych z ogólnym zarządzaniem całym obszarem miejskim, w tym polityką planowania i zagospodarowania przestrzennego, polityką społeczną i zrównoważonym rozwojem turystyki**”. Istotny element działań zarządczych stanowić ma monitorowanie „stanu poszczególnych elementów układu urbanistycznego i ich wzajemnych relacji w strefie buforowej Dobra”. Generalny kierunek polityk miejskich w kontekście dziedzictwa wyznacza następujący fragment: „Aby zachować charakter miejsca, na które składają się wielowiekowe nawarstwienia historyczne i kulturowe, **proces rozwoju powinien być kontynuowany w sposób trwały i zrównoważony**, odpowiedni do istniejących kontekstów architektonicznych, urbanistycznych, jak i społecznych”.

W oparciu o orzeczenie, które stanowi rodzaj umowy między stroną polską a Komitetem Światowego Dziedzictwa w sprawie wpisu historycznego centrum Krakowa na Listę, na potrzeby sprawozdania okresowego – w tym oceny skuteczności ochrony WUW Dobra – zostały wskazane następujące atrybuty (cechy):

1. Jeden z najwybitniejszych przykładów urbanistyki europejskiej, który tworzą trzy zespoły miejskie: średniowieczne miasto lokacyjne Kraków, kompleks wzgórza wawelskiego oraz Kazimierz ze Stradomiem.
2. Unikalny zespół architektury miejskiej o wyjątkowej wartości krajobrazu miejskiego i poszczególnych zabytków, charakteryzujący się harmonijnym rozwojem i nawarstwieniami elementów reprezentujących wszystkie style architektoniczne, od wczesnej fazy romańskiej po modernizm.
3. Jedno z najważniejszych centrów administracyjno-handlowych i kulturalnych Europy Środkowej, ośrodek nauki, sztuki i rzemiosła.
4. Tradycyjne nazewnictwo, funkcje, użytkowanie, sławni mieszkańcy w przeszłości, tradycje, obyczaje, związane z obiektem legendy.

W przygotowaniu niniejszego **dokumentu wdrożeniowego** pn. „Wytyczne do zarządzania historycznym centrumem Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa UNESCO na lata 2023–2035”, ważnym punktem odniesienia było **opracowanie eksperckie** – „Plan zarządzania miejscem światowego dziedzictwa UNESCO dla historycznego centrum Krakowa” z 2022 roku w opracowaniu Jacka Purchli, Bogusława Szmygina, Andrzeja Siwka, Michała Wosińskiego i Miray Hasaltun Wosińskiej. Dokument ten zakreślił szerokie horyzonty myślenia o Dobru zlokalizowanym w historycznym centrum Krakowa oraz jego WUW wyrażonej w materialnych emanacjach będących przedmiotem zarządzania.

Przekrojowe analizy systemu atrybutów wartości Dobra zostały przełożone w dokumencie Wytycznych na cele ogólne i częściowe do realizacji przez wytypowane komórki organizacyjne Urzędu Miasta Krakowa oraz miejskie jednostki organizacyjne i instytucje kultury. W pracach koncepcyjnych nad ich zdefiniowaniem wzięły udział osoby reprezentujące:

- Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków,
- Straż Miejską Miasta Krakowa,
- Wydział Architektury i Urbanistyki,
- Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego,
- Wydział Edukacji,

- Wydział Komunikacji Społecznej,
- Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wydział Miejskiego Inżyniera Ruchu,
- Wydział Planowania Przestrzennego,
- Wydział ds. Przedsiębiorczości i Innowacji,
- Wydział ds. Turystyki,
- Wydział Spraw Administracyjnych,
- Zarząd Budynków Komunalnych w Krakowie,
- Zarząd Dróg Miasta Krakowa,
- Zarząd Infrastruktury Sportowej w Krakowie,
- Zarząd Transportu Publicznego w Krakowie,
- Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie,
- Muzeum Krakowa.

Przeprowadzono również konsultacje z przedstawicielami wybranych podmiotów, kluczowych dla realizacji Wytycznych dotyczących zarządzania MŚD w Krakowie:

- Archidiecezja Krakowska,
- Bazylika Mariacka,
- Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego,
- Krakowska Kongregacja Kupiecka,
- Krakowskie Forum Kultury,
- Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków,
- Młodzieżowa Rada Krakowa,
- Rada Dzielnicy I,
- Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Krakowie,
- Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa,
- Staromiejskie Centrum Kultury Młodzieży,
- Zamek Królewski na Wawelu.

W ten sposób wyjściowe opracowanie, obejmujące m.in. opis podstawowych parametrów Dobra, charakterystykę jego WUW oraz opis jego otoczenia systemowego, zostały dopełnione zbiorem celów ze szczegółowymi rozstrzygnięciami zarządczymi wypracowanymi w procesie zespołowych uzgodnień na moderowanych spotkaniach roboczych z udziałem osób reprezentujących poszczególne komórki Urzędu Miasta Krakowa oraz miejskie jednostki organizacyjne. Opracowanie eksperckie nakreśliło kluczowe zagadnienia, zagrożenia zarządzania Dobrem, które zostały uwzględnione w dokumencie wdrożeniowym na bazie postulatu zachowania równowagi między udostępnianiem, użytkowaniem i ochroną dziedzictwa o szczególnym znaczeniu tak, by jego wartość nie uległa obniżeniu.

Niniejszy dokument Wytycznych jest zgodny ze „**Strategią Rozwoju Krakowa. Tu chcę żyć. Kraków 2030**” (Cele strategiczne: III - Kraków – kreatywna i korzystająca z potencjału kulturowego nowoczesna metropolia, IV - Kraków – miasto przyjazne do życia, VI - Kraków – nowoczesnie zarządzana metropolia) oraz „**Programem Rozwoju Kultury w Krakowie do roku 2030**” (Cele 1.5, 1.6).

W kontekście Strategii Rozwoju Krakowa (dalej: **SRK**) założenia Wytycznych wpisują się w cel strategiczny III „Kraków – kreatywna i korzystająca z potencjału kulturowego nowoczesna metropolia”, ponieważ zarządzanie MŚD zakłada nie tylko ochronę, ale również użytkowanie i rozwój lokalny w oparciu o nagromadzony przez wieki potencjał dziedzictwa. Dziedzictwo podlegać będzie ochronie i jednocześnie stanowić będzie czynnik rozwoju miasta.

Celem strategicznym SRK zbieżnym z Wytycznymi jest również cel numer IV „Kraków miasto przyjazne do życia”, gdyż Wytyczne biorą pod uwagę nie tylko czynnik materialny (dziedzictwo materialne o unikalnej wartości wymagające szczególnej ochrony), czy gospodarczy (rozwój turystyki), ale też, w równej mierze, czynnik społeczny – jakość życia

w mieście. Wytyczne są kompatybilne z tym celem, dzięki postawieniu na pierwszym planie dobra mieszkańców, a następnie dbałości o bezpieczeństwo oraz zrównoważeniu funkcji miejskich tak, by służyły one mieszkańcom i zachęcały ich do korzystania z historycznego centrum uznanego za MŚD. Wytyczne wpisują się również cel strategiczny VI SRK „Kraków – nowoczesnie zarządzana metropolia”. Wytyczne powstały bowiem w odniesieniu do metodologii zawartej w opracowaniu eksperckim, której walorem jest powiązanie zabytkowych wartości dziedzictwa Krakowa z ich reprezentacją materialną. Metodologia opisywania wartości lokalnego dziedzictwa, nazwana „smart value”, wykorzystana przez zespół ekspercki w zamierzeniu łączy konieczność sprostania wymogom konserwatorskim związanym z ochroną dziedzictwa, jak również potrzebą modernizacji, rozwoju, określania nowych funkcji dla dziedzictwa Krakowa w strategicznym planowaniu jego rozwoju. Oparcie się na tych ustaleniach pozwoliło rozwinąć Wytyczne, które mają w zamyśle stworzyć system zarządzania, w wyważony sposób łączący potrzebę zachowania wartości zabytkowych z potrzebami współczesnego i przyszłego użytkownika dziedzictwa w ramach rozwoju miasta.

Ponadto nowoczesne ujęcie Wytycznych zwraca uwagę na strategiczne znaczenie dziedzictwa niematerialnego miasta współtworzonego przez kolejne pokolenia mieszkańców. Jego ochrona i utrzymanie w społecznej tkance miasta przyczynia się do zachowania *genius loci* Krakowa. Wymaga jednak również umiejętnych i wyważonych działań wspierających ze strony jednostek Urzędu Miasta Krakowa, co wskazuje i określa niniejszy dokument.

Sam sposób opracowania dokumentu z udziałem moderowanej pracy kilkudziesięciosobowego zespołu roboczego, reprezentującego liczne komórki UMK i inne jednostki, jest przykładem zarządzania wiedzą oraz zaangażowania kadr Urzędu Miasta Krakowa do współpracy nad złożonym zagadnieniem ochrony i zarządzania MŚD.

Niniejsze Wytyczne są również zbieżne z założeniami **Programu Rozwoju Kultury w Krakowie do roku 2030**. Realizacja Wytycznych przyczyni się do realizacji Priorytetu I Programu, czyli wzmocnienia „ekosystemu kultury w mieście”, gdyż jako strategiczne obszary, przyjęto w Wytycznych dziedzictwo materialne i niematerialne. Takie ujęcie wpisuje się w cel Programu oznakowany numerem I.5 TWÓRCZE ZARZĄDZANIE I POMNAŻANIE MATERIALNEGO I NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO KRAKOWA, w którym dziedzictwo będące przedmiotem zarządzania traktowane jest jako „suma kreatywności naszych przodków”. Wytyczne są również w pełni zbieżne z celem 1.5.1. ZINTEGROWANE ZARZĄDZANIE MATERIALNYM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM MIASTA, w którym zawarte są liczne działania ukierunkowane na ochronę przestrzeni MŚD, podnoszenie satysfakcji z życia w mieście przy jednoczesnym utrzymaniu zainteresowania turystów Krakowem. Ponadto Program w punkcie I.5.3. otrzymał brzmienie: PROMOCJA MATERIALNEGO I NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO KRAKOWA. Tak sformułowane cele Programu korespondują w pełni z obszarami strategicznymi wypracowanymi w ramach Wytycznych: dziedzictwo materialne i niematerialne, mieszkańcy i goście miasta. Dodatkowo, cel Programowy I.6 ROZWIJANIE I DOSKONALENIE SYSTEMU ZARZĄDZANIA KULTURĄ W MIEŚCIE I JEJ ZASOBAMI został rozwinięty w Wytycznych bezpośrednio w odniesieniu do konkretnego zakresu odpowiedzialności komórek organizacyjnych UMK oraz miejskich jednostek organizacyjnych i instytucji kultury – zarządzania MŚD.

Przegląd formalnego kontekstu strategicznego niniejszego dokumentu należy uzupełnić o **Miejski Program Rewitalizacji Krakowa** (dalej: **MPRK**), regulujący działania ukierunkowane na rewitalizację obszarów zdegradowanych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Jednym z podobszarów wyznaczonych w MPRK jest Stare Miasto – Kazimierz. Katalog celów zawartych w Wytycznych koresponduje z generalnym celem MPRK, którym jest podjęcie kompleksowych, zintegrowanych działań przy aktywnym udziale mieszkańców Krakowa, ukierunkowanych na ograniczenie nierówności w warunkach życia mieszkańców i poprawę dostępu do możliwości, jakie stwarza miasto.

Dokumentem gminnym odnoszącym się bezpośrednio do ochrony dziedzictwa jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami, obecnie będący w trakcie aktualizacji.

Światowe dziedzictwo UNESCO odbierane bywa niekiedy jako system kontroli i ograniczeń – tworzący zakazy i nakazy dotyczące miejsca objętego wpisem. Alternatywnie postrzega się go też, jako wehikuł marketingowy, napędzający promocję, a w efekcie masowy ruch turystyczny. Tymczasem należy wzmocnić rozumienie jego wielowymiarowego znaczenia. Jest ono bowiem źródłem edukacji i tożsamości, ale także mechanizmem zrównoważonego, wysokojakościowego rozwoju lokalnego. Niezbędne jest zatem nakierowanie działań na ochronę historycznej struktury i kształtu centrum miasta oraz skoordynowanie ze sobą wszystkich instytucji miejskich, które mają lub mogą mieć na celu ochronę dziedzictwa kulturowego. Zachowanie dziedzictwa jest podstawowym celem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Z tego względu należy podkreślić wdrożenie w Krakowie wysokiej jakości standardów, które wypełniają wytyczne Komitetu Światowego Dziedzictwa w zakresie ochrony miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa. Obecność Krakowa na liście nie stanowi jednak bariery w rozwoju, wprowadzania zmian – rozwój miast historycznych jest ich właściwością. Musi on być nieprzerwany, ale zarazem kontrolowany. Opisane wyżej podejście znajduje odzwierciedlenie w kształcie kluczowych zapisów niniejszego dokumentu.

Opierając się na interdyscyplinarnym, wieloaspektowym podejściu Wytyczne pełnią rolę swoistej „mapy drogowej”, wyznaczając kierunki w zakresie działań na rzecz dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Zaproponowane cele są kompatybilne z innymi miejskimi dokumentami, obejmującymi swoim zakresem kwestie ochrony dziedzictwa. Powinny zostać uwzględnione w pracach nad gminnym programem rewitalizacji i gminnym programem opieki nad zabytkami.

Wytyczne są z założenia kierunkowym dokumentem zmierzającym do lepszego integrowania działań i wskazującym, które polityki miejskie w związku z tym powinny zostać zmienione, poszerzone lub zaktualizowane. Ich realizacja ma być istotnym narzędziem w zarządzaniu obszarem historycznego centrum, który obecnie jest zdominowany przez nadmierny ruch turystyczny i gwałtowny rozwój branży hotelarskiej i gastronomicznej. Niniejszy dokument został stworzony w odpowiedzi na potrzebę zintegrowanego zarządzania miastem.

We współczesnej praktyce działań dotyczących obszarów zabytkowych/miejsc dziedzictwa (ang. *heritage place*) przyjmuje się zasadę możliwie szerokiego udziału interesariuszy w zarządzaniu dziedzictwem. Postulat ten został uwzględniony w pracach nad Wytycznymi. Proces strategiczny, którego efektem jest niniejszy dokument, prowadzony był we współpracy przedstawicieli kilkunastu komórek organizacyjnych UMK, miejskich jednostek organizacyjnych oraz reprezentantów szerszego pola interesariuszy, zaangażowanych w działania na terenie MŚD UNESCO. Wykorzystano również wyniki konsultacji społecznych dotyczących projektu dokumentu pn. „Plan Zarządzania Miejscem Światowego Dziedzictwa UNESCO dla Historycznego Centrum Krakowa”¹. Metoda prowadzenia procesów strategicznych, którą się posłużono, opiera się na możliwie szerokim udziale interesariuszy z danego środowiska oraz ułatwianiu prac społeczności i zespołów, które będą objęte daną strategią lub będą ją wdrażać. Opiera się ona na założeniu, że wiedza istotna dla rozwoju systemu organizacyjnego jest w nim obecna, a zadaniem specjalistów wspierających proces diagnozy i planowania w zespołach jest tworzenie warunków, by skorzystać z wiedzy, doświadczenia, informacji o potrzebach, brakach i potencjałach pochodzących z różnych miejsc i stanowisk w ramach systemu. Wiedza ta jest traktowana jako podstawa do formułowania wniosków diagnostycznych.

Dokument ten powstał na zlecenie Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Miasta Krakowa i jest efektem współpracy zespołu roboczego z ekspertami Małopolskiego Instytutu Kultury w Krakowie. Zasadnicze elementy przedstawionego materiału zostały wypracowane podczas szeregu spotkań, konsultacji oraz warsztatów, które miały miejsce od grudnia 2022 do kwietnia 2023 roku. W ramach tego procesu przeprowadzono sześć sesji

¹ **Raport końcowy** z konsultacji społecznych w sprawie projektu dokumentu pn. „Plan Zarządzania Miejscem Światowego Dziedzictwa UNESCO dla Historycznego Centrum Krakowa”, redakcja dr Andrzej Siwek.

warsztatowych, na efektach których opiera się niniejszy dokument. Spotkania warsztatowe moderowali eksperci – facylitatorzy z MIK: Joanna Orlik, Tomasz Adamski oraz Sebastian Wacięga, którzy są również współautorami tego dokumentu. Współautorkami dokumentu są także Katarzyna Piotrowska i Gabriela Gruszczak reprezentujące zlecający wydział. Efektem pracy zespołowej w zarządzaniu strategicznym jest pełniejsze wykorzystanie informacji uzyskanych podczas spotkań grup roboczych, a przez to planowanie uwzględniające realne warunki działania oraz uzgodnienie praktycznego podziału zadań między jednostkami UMK. Omawiane kwestie były na bieżąco weryfikowane i rozwijane przez uczestników – osoby wspólnie posiadające szeroki zakres kompetencji w kontekście światowego dziedzictwa UNESCO. Dzięki spotkaniom warsztatowym możliwe było pełniejsze wykorzystanie wiedzy, doświadczeń i sugestii różnych interesariuszy oraz ustalenie wspólnej wizji zarządzania unikalnym dziedzictwem Krakowa

II. Zdanie przewodnie

Punktem wyjścia do pracy grup warsztatowych, której efektem jest niniejszy dokument, był namysł nad procesem zarządzania historycznym centrum Krakowa. Wyzwaniem było przełożenie ogólnych założeń dotyczących ochrony WUW Krakowa jako MŚD, na wytyczne i zadania do wykonania przez wybrane podmioty w określonych zakresach funkcjonowania miasta (obszarach strategicznych).

Wielość podejmowanych aspektów i przekrojowość celów spaja wspólna perspektywa, przyjęta przez wszystkich zaangażowanych w tworzenie tego opracowania. Perspektywa ta wyrażona została w formie zdania przewodniego, określającego generalny kierunek planowanych, długofalowych działań. Przybrało ono następujące brzmienie:

Łączymy siły, aby zachować i wzmocnić wszystkie cechy Krakowa jako miejsca światowego dziedzictwa UNESCO

Zdanie powyższe ma charakter misyjny i łączy w sobie trzy kluczowe elementy. Pierwszym z nich jest **współpraca**, jako postulat formy działania na rzecz krakowskiego dziedzictwa. Chodzi tu o współpracę różnych interesariuszy, zarówno tych instytucjonalnych, reprezentujących samorząd miejski, administrację wojewódzką i władze krajowe, jak i przedstawicieli trzeciego sektora, świata akademickiego czy też aktywistów lokalnych. Współpraca ma także wymiar międzynarodowy, co wprost wynika ze statusu miejsca wpisanego na listę światowego dziedzictwa. Drugi, ważny wymiar podkreślony w zdaniu przewodnim, to **ochrona** – działania skoncentrowane na zachowaniu unikatowego charakteru miasta, który został stworzony przez poprzednie pokolenia jego mieszkańców. To określenie wiąże się z całością programów konserwatorskich oraz innych aktywności, w tym regulacyjnych, stawiających sobie za cel zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa Krakowa. Trzeci element zaakcentowany w zdaniu przewodnim, to **wzmocnienie**, czyli rozwijanie tego unikalnego Dobra, którym dysponujemy. Jest to nawiązanie do paradygmatu traktującego dziedzictwo jako podstawę rozwoju lokalnego, wyjątkowy zasób, na którym można budować przyszłość. Ma to być rozwój zrównoważony, łączący wymiar ekonomiczny z dbałością o wymiar społeczny i środowisko naturalne. Miasto rozwijające się w oparciu i z poszanowaniem swojego dziedzictwa tworzy przyjazną, atrakcyjną przestrzeń do życia.

III. Otoczenie prawne (międzynarodowe, krajowe, lokalne)

Z problematyką zarządzania MŚD wiążą się aspekty formalno-prawne stanowiące ramy prawne jego funkcjonowania. Naturalnym punktem odniesienia są w tym kontekście umowy międzynarodowe, w tym podstawowy dokument ustanawiający Listę światowego dziedzictwa – Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji – ratyfikowana przez Polską Rzeczpospolitą Ludową 6 maja 1976 r. Dokumentem określającym zasady realizacji Konwencji światowego dziedzictwa są aktualizowane wielokrotnie przez międzyrządowy Komitet Światowego Dziedzictwa Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention i ich aktualnie obowiązująca wersja z 2021 r. Wymienić należy również ratyfikowane przez Polskę Konwencję UNESCO o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z protokołami i regulaminem wykonawczym do tej Konwencji (1954 r.) i konwencję UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., dokument Rady Europy: Konwencję ramową o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (tzw. konwencja z Faro), a także skupiającą się na wzmocnieniu ochrony krajobrazu kulturowego Europejską konwencją krajobrazową z 2000 r. oraz Europejską konwencją o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 1992 r. i Konwencję o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, 1985 r. Dodać do tego należy szereg aktów prawnych Unii Europejskiej i Rezolucji Parlamentu Europejskiego. Co więcej, sama baza prawna aktów przyjmowanych przez UNESCO jest stale poszerzana i aktualizowana, w Tym o Dyrektywy i Wytoczne operacyjne.

Dochodzi do tego poziom polskiego prawa krajowego. Kluczową wagę mają między innymi Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Ustawa Prawo budowlane, czy też Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Duże znaczenie mają również: Ustawa o ochronie przyrody, Ustawa o samorządzie gminnym, Ustawa o samorządzie województwa, Ustawa o muzeach oraz Ustawa o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych. Aktem innego rządu jest Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej uznające historyczne centrum Krakowa za pomnik historii, co stanowi kolejną formę ochrony obszaru miasta.

Trzecim poziomem bazy prawnej dotyczącej dziedzictwa są akty prawa miejscowego stanowione przez organy władzy samorządowej. Należą do nich między innymi wybrane uchwały Rady Miasta Krakowa, w tym na przykład te wprowadzające miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dokumenty stanowiące prawo miejscowe. Spośród dokumentów regulujących zasady na poziomie miasta i gminy wskazać należy, plan ogólny, uchwałę w sprawie ustalenia „Zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń” (tzw. uchwałę krajobrazową), uchwały ustanawiające Parki Kulturowe: Stare Miasto, Kazimierz ze Stradomiem czy też uchwałę w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji w Mieście Krakowie.

Tematyki dziedzictwa dotyczy także szereg zarządzeń Prezydenta Miasta Krakowa, na przykład: Zarządzenie w sprawie zarządzania Rynkiem Głównym w Krakowie, Zarządzenie w sprawie zarządzania Małym Rynkiem, placem Wolnica i placem Szczepańskim w Krakowie; Zarządzenie w sprawie zasad użytkowania i ochrony przestrzeni publicznej historycznego zespołu Miasta Krakowa oraz Zarządzenie w sprawie powołania zespołu zadaniowego pod

nazwą Zintegrowane Centrum Zarządzania Dziedzictwem Krakowa, trybu i zakresu jego działania.

Dodatkowo wspomnieć należy, że Stare Miasto i Kazimierz są jednym z podobszarów objętych Miejskim Programem Rewitalizacji Krakowa, którego zasady reguluje dokument strategiczny, przyjęty na podstawie Uchwały Rady Miasta Krakowa z dnia 7 grudnia 2016 r., z późniejszymi zmianami. Co ważne, dokument ten nie jest Gminnym Programem Rewitalizacji w rozumieniu Ustawy z 9 października 2015 r. o rewitalizacji. GPR – zgodny z zapisami powyższego aktu prawnego – jest obecnie w przygotowaniu.

Już samo to skrótowe wyliczenie wskazuje na rozległość i złożoność przepisów na poziomie międzynarodowym, krajowym i lokalnym, które należy uwzględnić w praktyce ochrony dziedzictwa (szersze zestawienie bazy prawnej znajduje się w Aneksie nr 2). Generuje to szereg problemów i wyzwań.

Po pierwsze, zapisy Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego nie zostały bezpośrednio implementowane do polskiego porządku prawnego, zatem wpis na Listę światowego dziedzictwa nie stanowi sam w sobie prawnej formy ochrony zabytku. Jedynym, pośrednim umocowaniem prawnym jest zawarta w konstytucji norma, która przewiduje realizację ratyfikowanych umów międzynarodowych. Zmiana tego stanu rzeczy nie leży jednak w gestii miasta Krakowa. Ponieważ polskie prawo nie przewiduje szczególnych mechanizmów wspomagających ochronę MŚD, Wytyczne opierają się na ustaleniach istniejących dokumentów, w szczególności dokumentach strategicznych oraz stanowiących prawo miejscowe. Są one realizowane poprzez strategie, plany i programy, właściwe dla wybranych kategorii działań i kompetencji jednostek odpowiedzialnych za dany obszar. Z tego też powodu współpraca na etapie przygotowania dokumentu oraz komunikacji na poziomie strategiczno - zarządczym ma bezpośredni wpływ na możliwości jego realizacji.

Po drugie, Lista światowego dziedzictwa jest tworzona na podstawie Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego. Jest to umowa międzynarodowa wielostronna. Została przez Polskę ratyfikowana i jest wiążąca. Wpisując dane dobro znajdujące się w naszym kraju na Listę światowego dziedzictwa, dajemy zatem innym krajom możliwość ingerowania w nasze działania, ponieważ przyjmujemy, że dziedzictwo to jest istotne dla ludzkości. Może to rodzić pewne napięcia i konflikty. Proces sprawozdawczości okresowej (ang. periodic reporting process) służy sprawdzeniu, na ile MŚD wciąż posiada wartości, które decydowały o jego wpisie. Ponadto istnieje mechanizm sprawozdawczości reaktywnej – jest uruchamiany w przypadku zagrożenia wartości miejsca i może prowadzić nawet do skreślenia z listy (ang. reactive monitoring process).

Po trzecie, objęcie ochroną prawną obszarów miasta o wartościach zabytkowych poprzez tworzenie parków kulturowych i wprowadzenie uchwały krajobrazowej daje większy wpływ na funkcjonowanie różnych podmiotów gospodarczych. Jednocześnie jednak dokumenty te są w pewnych miejscach niespójne, ponieważ powstawały w innym czasie, w oparciu o inne podstawy prawne (różne ustawy). Do tego nakładają się kompetencje różnych wydziałów Urzędu Miasta i miejskich jednostek organizacyjnych. Powoduje to sytuacje, w których te akty prawa miejscowego regulują odmiennie niektóre kwestie, np. dotyczące nośników reklamowych, co wymaga interpretacji prawnych i jest niezrozumiałe dla przedsiębiorców.

Po czwarte, przepisy zawarte w uchwałach o parkach kulturowych nie zawsze są zgodne z zapisami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Jednym z wyzwań jest zgodność z innymi formami ochrony planu miejscowego dla obszaru „Stare Miasto”, który został uchwalony kilkanaście lat temu. Należałoby przeanalizować możliwość aktualizacji planu dla tego obszaru, co pomimo ryzyka i trudności z tym związanych, może przynieść podniesienie spójności systemu ochrony Dobra, z uwzględnieniem znowelizowanej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która w swoich założeniach uchyla

studium, wprowadza plan ogólny oraz wprowadza nową formę planu miejscowego. Zmiana prawa w zakresie planowania przestrzennego niesie ze sobą wiele zmiennych, zarówno szans, jak i ryzyk, które muszą być wzięte pod uwagę w działaniach związanych z zarządzaniem MŚD. Potrzebne jest również opracowanie nowych oraz aktualizacja istniejących dokumentów regulujących funkcjonowanie MŚD w oparciu o procedury postępowania na wypadek wystąpienia klęsk żywiołowych oraz zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, zawarte m.in. w Planie Zarządzania Kryzysowego Miasta Krakowa oraz w Planie Operacyjnym Funkcjonowania Miasta Krakowa w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.

Kolejna kwestia wiąże się z faktem, że historyczne centrum Krakowa znajduje się w określonym zakresie w gestii administracji samorządowej i jest zarządzane przez Radę Miasta i Prezydenta Miasta wraz z podległym mu urzędem miasta i gminy. Ochrona zabytków zasadniczo leży w gestii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, będącego częścią administracji państwowej. Na mocy porozumienia między Wojewodą Małopolskim a Prezydentem Miasta Krakowa przekazano część kompetencji Prezydentowi, w którego imieniu działa Miejski Konserwator Zabytków. W ramach struktur Urzędu Miasta to Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków jest głównym podmiotem odpowiedzialnym za ochronę zabytków, choć Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego też posiada pewne obowiązki w tym zakresie (np. sprawuje pieczę nad parkami kulturowymi – ustawową formą ochrony zabytków). Należy również podkreślić, że wpływ UMK na wiele obiektów zabytkowych jest ograniczony. Wiele budynków stanowi własność prywatną, kościelną czy uniwersytecką, co może stanowić niejednokrotnie źródło napięć na tle określenia kompetencji i odpowiedzialności za zabytki.

Oprócz nie zawsze jasnego (np. dla właścicieli zabytkowych budynków) podziału kompetencji pomiędzy miejskim i wojewódzkim konserwatorem zabytków, problemem są również niewystarczające w stosunku do ilości zadań zasoby osobowe obu jednostek. Przez to nie są one w stanie odpowiednio reagować na sprawy wymagające pilnego rozpatrzenia. Istniejący stan prawny, w połączeniu z brakami kadrowymi i brakiem koordynacji, nie zawsze umożliwi tym organom na skuteczne nadzorowanie i interweniowanie w razie działań, które mogłyby potencjalnie skutkować zmianami w układzie miejskim lub w pojedynczych budynkach leżących w granicach Dobra.

Należy jednak podkreślić, że historyczne centrum Krakowa, jak zostało wspomniane na wstępie, praktycznie w całości podlega ochronie prawnej. Dotyczy to obszarów średniowiecznych miast Krakowa i Kazimierza (razem z przedmieściem Stradom) oraz wzgórza wawelskiego. Również zdecydowana większość budynków na tym terenie jest wpisana do rejestru zabytków, na podstawie indywidualnych decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Przepisy mające na celu ochronę zabytków zostały wprowadzone do kluczowych dokumentów strategicznych dotyczących polityki miasta. Aktualizowany obecnie gminny program ochrony zabytków, obejmując całe miasto, wpływa na warunki gospodarowania Dobrem. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, te już obowiązujące i te przygotowywane dla obszaru Dobra i strefy buforowej, dotyczą zagadnień ochrony poprzez zapewnienie możliwości wpływu na zmiany krajobrazu miasta, przestrzeni publicznej i drobnych detali architektonicznych. Ponadto wprowadzenie regulacji parku kulturowego dla Starego Miasta i Kazimierza ze Stradomiem znacząco wzmocniło narzędzia do monitorowania i kontrolowania ład estetycznego w strefie wpisu. Pozwala to na zachowanie ciągłości historycznej i funkcjonalnej Dobra. Istotnym ryzykiem pozostaje natomiast zakres regulacji i wielość aktów prawnych różnego rzędu oraz zmienność uregulowań ustawowych, które wymagają implementacji do przepisów miejscowych.

IV. Obszary strategiczne

Wyznaczone zostały cztery obszary strategiczne, na których w przyjętej perspektywie czasowej – do roku 2035 – w sposób szczególny będą się koncentrowały działania podmiotów zaangażowanych w zarządzanie dziedzictwem Krakowa. Są one kluczowe dla powodzenia realizacji Wytycznych, ponieważ obejmują całe spektrum wyzwań związanych z MŚD i zachowaniem jego głównych cech, określonych jako:

1. wybitny przykład urbanistyki europejskiej, który tworzą trzy zespoły miejskie: średniowieczne miasto lokacyjne Kraków, kompleks wzgórza wawelskiego oraz Kazimierz ze Stradomiem;
2. unikalny zespół architektury miejskiej o wyjątkowej wartości krajobrazu miejskiego i poszczególnych zabytków, charakteryzujący się harmonijnym rozwojem i nawarstwieniami elementów reprezentujących wszystkie style architektoniczne, od wczesnej fazy romańskiej po modernizm;
3. ważne centrum administracyjno-handlowe i kulturalne Europy Środkowej, ośrodek nauki, sztuki i rzemiosła;
4. utrzymane tradycyjne nazewnictwo, funkcje, użytkowanie oraz obecność tradycji, obyczajów, związanych z miejscem legend.

Lista obszarów strategicznych wygląda następująco:

1. **Dziedzictwo materialne**
2. **Dziedzictwo niematerialne**
3. **Mieszkańcy Krakowa**
4. **Goście miasta**

Obszar strategiczny Dziedzictwo materialne obejmuje fizyczną tkankę zabytkowego miasta, która stała się podstawą wpisu na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Jej zwięzły opis można przywołać za treścią Orzeczenia wyjątkowej uniwersalnej wartości, przyjętego w roku 2016 na 40. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Stambule: „Historyczne centrum Krakowa, położonego nad Wisłą na południu Polski, tworzą trzy zespoły miejskie: średniowieczne miasto lokacyjne Kraków, kompleks wzgórza wawelskiego oraz Kazimierz (w tym dawne przedmieście Stradom). To jeden z najwybitniejszych przykładów urbanistyki europejskiej, charakteryzujący się harmonijnym rozwojem i nawarstwieniami elementów reprezentujących wszystkie style architektoniczne, od wczesnej fazy romańskiej po modernizm.” Wyjątkowość miasta, które przez wieki było stolicą Polski, tworzą zachowane do dziś: układ urbanistyczny, monumentalne budowle użyteczności publicznej, relikty średniowiecznych murów obronnych, a także pałace miejskie, świątynie i klasztory oraz kamienice mieszczańskie projektowane i wykonane przez wysokiej klasy architektów i rzemieślników. Znajduje się tu niezwykle nagromadzenie zabytków z różnych epok, zachowanych w oryginalnej postaci, z autentycznym wyposażeniem, które łączą się w jednolity zespół miejski. Centralne miejsce w tym obszarze zajmuje Rynek Główny – największym średniowieczny rynek Europy, wraz z zabytkową zabudową. Drugim kluczowym zespołem architektonicznym jest zabudowa wzgórza wawelskiego, z zamkiem królewskim,

będącym symbolem władzy licznych dynastii monarchów, oraz katedrą. Średniowieczne miasto Kazimierz wraz ze Stradomiem to miejsce unikalnego, wielokulturowego dziedzictwa, ukształtowanego przez ludność religii katolickiej i judaistycznej oraz ich kulturę i zwyczaje.

Dodatkowo należy podkreślić także wartość strefy buforowej wokół obszaru światowego dziedzictwa, utworzonej jako dodatkowy mechanizm ochrony unikalnego dziedzictwa. W jej zakres wchodzi obszar miasta dziewiętnastowiecznego, a także historyczne miasto Podgórze wraz z Zabłociem, Dębniaki i Ludwinów oraz nadbrzeżna część Półwisia Zwierzynieckiego i Zwierzyńca. Obszar ten również charakteryzuje unikalne bogactwo zabytkowych budowli, z tak emblematycznymi dla Krakowa elementami, jak np. klasztor sióstr Norbertanek czy nadwiślańska panorama starego Podgórza. Na szczególną uwagę zasługuje ponadto cmentarz Rakowicki, nekropolia o symbolicznym znaczeniu dla historii Polski, ale też niepowtarzalny zespół rzeźby i architektury sepulkralnej.

Reasumując, można stwierdzić, że wielka wartość dziedzictwa materialnego Krakowa wynika zarówno z walorów historycznych, artystycznych i naukowych jego układu urbanistycznego i architektury, znaczenia historycznego i symbolicznego dla Polski, a także unikalnego stanu zachowania. Zabytkową tkankę historycznego centrum charakteryzują ciągłość chronologiczna oraz wyjątkowa różnorodność stylistyczna zarówno w kontekście urbanistycznym, jak i architektonicznym (indywidualnych obiektów). Cechy te determinują potrzebę systemowej ochrony materialnego wymiaru MŚD UNESCO, tak w obszarze wpisu, jaki i w granicach strefy buforowej.

Obszar strategiczny Dziedzictwo niematerialne to drugi ważny wymiar Krakowa jako MŚD UNESCO. Legendarny Gród Kraka, dawna stolica Polski, jedno z największych centrów administracyjno-handlowych Europy Środkowej, był przez wieki ośrodkiem sztuki i rzemiosła, miejscem, gdzie spotykały się kultura Zachodu i Wschodu. O jego uniwersalnej wartości stanowi zatem bogate i różnorodne dziedzictwo niematerialne – przywołane w Orzeczeniu wyjątkowej uniwersalnej wartości.

W innym nieco ujęciu pojęcie niematerialnego dziedzictwa kulturowego zostało zdefiniowane w przyjętej w 2003 roku przez UNESCO Konwencji o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”. Po ratyfikowaniu Konwencji, w 2014 roku została ogłoszona polska, krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego, na której zostały umieszczone dwa wpisy związane z Krakowem: szopkarstwo krakowskie oraz pochod Lajkonika. Dwa lata później dodano do nich krakowską koronkę klockową. W 2018 roku szopkarstwo krakowskie zostało wpisane, jako pierwsze zjawisko z terytorium Polski, na Reprezentatywną listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne Krakowa w szerszym ujęciu to także na przykład hejnał z wieży mariackiej, zwyczaje religijne i świąteczne (np. procesja na Skałkę), cechy rzemieślnicze (Bractwo Kurkowe), tradycje kupieckie czy też tradycje kulinarne. To też dziedzictwo związane z tradycjami charakterystycznymi dla poszczególnych dzielnic, w tym także obszarów położonych poza ścisłym MŚD (m.in. odpust Emaus w Zwierzyńcu, Święto Rękawki w Podgórzu, Osadzanie Chochoła i chłopsko-młodopolskie tradycje Bronowic itd.).

Dodać należy, że od 2013 roku Kraków nosi tytuł Miasta Literatury w ramach Sieci Miast Kreatywnych UNESCO. Miasto stanowi w skali kraju ośrodek koncentracji środowisk twórczych w dziedzinie literatury: pisarzy, krytyków, tłumaczy oraz branży literackiej: wydawnictw, księgarni czy dyskusyjnych klubów książki. W tutejszych kawiarniach

na niezwykle skalę rozwinęło się życie literackie i tradycje poezji śpiewanej. Na to bogate spektrum składają się także tradycyjne zawody rzemieślnicze oraz tak ważna dla charakteru miasta spuścizna muzyczna (np. dorobek Piwnicy pod Baranami, artyści uliczni współtworzący koloryt Krakowa). W szczerkowym, ale dostrzegalnym zakresie przetrwały charakterystyczne dla gwary miasta zwroty językowe i słownictwo.

Kluczową rolę w kontekście dziedzictwa niematerialnego pełnią grupy i jednostki, które je tworzą. Kraków może poszczycić się liczną, aktywną i różnorodną społecznością takich depozytariuszy, czego egzemplifikacją jest fenomen wspomnianych wyżej konkursów szopkarskich. Podkreślić należy w tym kontekście też wkład miejskich instytucji kultury, jak na przykład Muzeum Krakowa, które uczestniczy w tych działaniach jako opiekun tradycji szopkarstwa krakowskiego, pochodzącej Lajkonika i koronki klockowej.

Uznanie dziedzictwa niematerialnego za obszar strategiczny opiera się na założeniu, że całość dziedzictwa kulturowego Krakowa, w jego nierozłącznych aspektach materialnym i niematerialnym, ma zostać doceniona i podlegać szczególnej ochronie.

Trzeci **obszar strategiczny Mieszkańcy Krakowa** wynika z założenia, że to mieszkańcy są kluczowym użytkownikiem Dobra, jednocześnie współtworząc jego współczesną formę. Wyróżnić można dwa podzbiory tej grupy, jeden obejmuje osoby na stałe mieszkające w strefie wpisu, drugi natomiast mieszkańców pozostałych dzielnic. Mieszkańców Starego Miasta i Kazimierza bezpośrednio dotknęła presja ze strony sektora turystycznego i postępująca monokulturowość tego obszaru. Depopulację można było zaobserwować już w drugiej połowie XX wieku, jednak przybrała ona szczególnie na sile w ostatnim czasie. Według danych przywołanych w dokumencie „Polityka zrównoważonej turystyki Krakowa na lata 2021–2028”, rokrocznie spada liczba osób zameldowanych na pobyt stały w dzielnicy I – w ostatnich kilkunastu latach o ponad 35%. W obrębie Plant stałych mieszkańców jest według szacunków jedynie kilkuset. Oznacza to zagrożenie głęboką nierównowagą funkcjonalną tej części miasta, co przekłada się na zachowanie walorów chronionych wpisem na listę.

Inną istotną grupę stanowią mieszkańcy pozostałych dzielnic, którzy z historycznego centrum korzystają mniej lub bardziej regularnie, w celach edukacyjnych (np. kwartał uniwersytecki UJ), religijnych (liczne kościoły i klasztory), spędzając czas wolny czy też w celach zawodowych (liczna grupa pracowników sektora handlu, gastronomii i usług turystycznych). Dla nich również obszar MŚD ma bardzo duże znaczenie.

W tym kontekście warto także wspomnieć o wpływie czynników kryzysowych, takich jak wojna w Ukrainie czy kryzys klimatyczny. Po pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku Kraków udzielił pomocy i schronienia ogromnej grupie uchodźców wojennych. Według szacunków, w szczytowym momencie przebywało w mieście ponad 270 tysięcy osób z Ukrainy, a obecnie pozostało około 120 tysięcy. Ta radykalna fala migracyjna spowodowała zmianę struktury demograficznej Krakowa. Nowi mieszkańcy, pochodzący głównie z Ukrainy, ale też z wielu innych krajów, stanowią kilkanaście procent ogółu i są kolejną, ważną grupą użytkowników MŚD. Jest to przy tym grupa mająca wyjątkową specyfikę, z uwagi na inny kontekst kulturowy czy potencjalną barierę językową. Możliwe szerokie włączenie nowych mieszkańców miasta w świadome korzystanie i współtworzenie dziedzictwa Krakowa stanowi jedno z kluczowych wyzwań w nowej perspektywie strategicznej.

Kryzys klimatyczny to trend o istotnym, wieloaspektowym i rosnącym wpływie na praktykę zarządzania MŚD. Obok zagrożeń dla materialnej tkanki zabytkowego centrum miasta, wskazać należy także problemy jakie dotyczą bezpośrednio mieszkańców. Należą do

nich np. gwałtowne zjawiska pogodowe (fale upałów, gwałtowne burze, nawalne deszcze), które powodują zniszczenia infrastruktury technicznej i transportowej czy też utrudniają codzienne życie historycznych dzielnic. Wyzwaniem staje się kwestia gospodarki wodnej, utrzymania zieleni miejskiej oraz zmiany źródeł energii na odnawialne. To wszystko powoduje, że wszystkie grupy mieszkańców łączą takie wymiary tego obszaru strategicznego, jak: ilość terenów zieleni, dostępność komunikacyjna, liczba i format imprez kulturalnych/sportowych, możliwość korzystania z usług publicznych, różnorodność punktów handlowych. Ważne jest również ograniczenie hałasu dźwiękowego i estetycznego. Powyższe aspekty składają się na zakres opisywanego obszaru strategicznego.

Czwarty **obszar strategiczny Goście miasta** dotyczy wymiaru, który bezpośrednio wiąże się z wpisem na Listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz znaczeniem Krakowa w świadomości Polaków jako miejsca turystyki kulturowej i religijnej. Unikalne walory historycznego miasta stały się bowiem motorem napędowym burzliwego rozwoju sektora turystycznego w Krakowie. W ostatnich dwóch dekadach, do wybuchu pandemii Covid-19, wzrost turystyki był niezwykle intensywny, co przełożyło się na przemiany funkcjonalne w obrębie centrum i strefy buforowej. Według danych zawartych w dokumencie „Polityka zrównoważonej turystyki Krakowa na lata 2021–2028”, liczba odwiedzających wciąż wzrastała od 2009 roku i w 2019 roku wynosiła 14,05 mln osób, w tym 3,3 mln to odwiedzający z zagranicy, a 10,75 mln odwiedzający krajowi. Udział odwiedzających jednodniowych ulegał zwiększeniu od 2015 roku z 1,9 miliona do 3,9 milionów osób, co oznacza wzrost bezwzględnej liczby osób pojawiających się w przestrzeni przede wszystkim Starego Miasta aż o 95% w ciągu siedmiu lat.

Ten bezprecedensowy wzrost dał miastu znaczne korzyści gospodarcze, ale jednocześnie przyniósł negatywne efekty w postaci gentryfikacji Starego Miasta i Kazimierza oraz hipertrofii turystyki, czyli tzw. *overtourismu*. Procesy te, powodując konflikty, przyczyniają się do niszczenia społeczno-kulturowej tkanki miasta i osłabiają lokalne wspólnoty. Jednocześnie jednak niedawne szoki kryzysowe, takie jak wspomniana wyżej pandemia Covid-19 czy wojna w Ukrainie, mocno uderzyły w branżę turystyczną w Krakowie, pociągając za sobą duże straty finansowe oraz problemy strukturalne (np. liczne bankructwa w sektorze gastronomicznym). Intensywny wzrost tej gałęzi gospodarki lokalnej uległ zachwianiu, co paradoksalnie pokazało jej znaczenie dla całej ekonomiki miasta. Powolne wychodzenie z tych kryzysów jest okazją do przededefiniowania sposobu, w jaki chcemy przyjmować gości Krakowa (czego wyrazem jest np. przywoływana wcześniej „Polityka zrównoważonej turystyki...”). Ważne jest przy tym, aby uwzględnić wymogi poszanowania środowiska naturalnego i potrzeby mieszkańców, a jednocześnie nie stracić zainteresowania potencjalnych turystów.

Kraków stoi zatem przed wyzwaniem przywrócenia równowagi pomiędzy turystyką a innymi funkcjami miasta, szczególnie w obszarze wpisu na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Wytyczne wskazują rozwiązania zarządcze ukierunkowane na realizację tego wyzwania.

V. Lista celów zarządzania miejscem światowego dziedzictwa UNESCO w Krakowie

W toku procesu strategicznego przeprowadzona została szeroka analiza praktycznych aspektów zarządzania MŚD UNESCO w Krakowie. Zaangażowani interesariusze dokonali diagnozy słabych i silnych stron oraz szans i zagrożeń zewnętrznych. Na tej podstawie zebrano obszerną listę wyzwań dla unikalnego dziedzictwa miasta. W ramach pracy warsztatowej, podczas spotkań roboczych, wypracowano sposób formułowania i rozumienia celów oraz określono działania niezbędne do ich realizacji. Następnie dokonano ich pogrupowania tematycznego, tak by tworzyły wiązki celów częściowych i działań, ukierunkowanych („spiętych”) długofalowymi celami ogólnymi. Łącznie sformułowanych zostało **siedem celów ogólnych (kierunkowych)**, oznaczonych literami od A do G. Cele te mają charakter horyzontalny, przenikający w różnym zakresie wymienione wcześniej obszary strategiczne. Pełne zestawienie celów ogólnych znajduje się poniżej:

Cel A:

Uwrażliwianie mieszkańców i gości miasta na kwestie dziedzictwa

Cel B:

Zachowanie pełnego spektrum funkcji miejskich w granicach miejsca światowego dziedzictwa i strefy buforowej

Cel C:

Stworzenie bezpiecznych i komfortowych warunków dla korzystania z miejsca światowego dziedzictwa i strefy buforowej

Cel D:

Rewaloryzacja i restauracja budynków oraz rewitalizacja obszarów zdegradowanych w granicach MŚD i strefy buforowej

Cel E:

Wzmocnienie ochrony i popularyzacja dziedzictwa niematerialnego

Cel F:

Wzmocnienie wpływu MŚD na cały Kraków

Cel G:

Zapewnienie źródeł finansowania dla rozwoju MŚD UNESCO

Każdemu z celów ogólnych przypisane zostały cele częściowe, prowadzące do realizacji zaplanowanej zmiany. Szczegółowy opis poszczególnych celów zawarty został w następnej części dokumentu. Natomiast narzędzia służące zarządzaniu celami zostały umieszczone w jego końcowej części.

Cel ogólny A: Uwrażliwianie mieszkańców i gości miasta na kwestie dziedzictwa skupia się na tzw. pracy na świadomości, tak by rozszerzyć krąg osób i społeczności, które będą znać, cenić, rozumieć, a przez to bardziej szanować i chronić dziedzictwo miasta. Jest to zgodne z fundamentalnym postulatem interpretacji dziedzictwa rozumianej nie tylko jako działanie edukacyjne, ale również ochronne. W skrócie można sprowadzić to podejście do formuły spopularyzowanej przez pioniera interpretacji dziedzictwa Freemana Tildena, którą można skrótowo ująć w następujący sposób: „Poznać, by lepiej zrozumieć, a przez to lepiej chronić”. Zrozumienie i powszechna świadomość unikalnej wartości dziedzictwa Krakowa przyczyni się do wzmocnienia jego ochrony. Ten cel ogólny został przełożony na konkretne zadania (cele) cząstkowe, służące jego realizacji. Są to między innymi działania informacyjne i edukacyjne, takie jak opracowanie systemu oznakowania obszaru MŚD w ramach Systemu Informacji Miejskiej dla Krakowa, stworzenie tematycznych programów edukacyjnych w krakowskich szkołach oraz programów upowszechniających wiedzę o MŚD w lokalnych instytucjach kultury. Działania edukacyjne oraz informacyjne będą skierowane również do turystów oraz bezpośrednio pracującego z nimi środowiska przewodnickiego, m.in. poprzez wykorzystanie narzędzi sieciowych.

Osobnym sposobem zwiększania społecznej świadomości na temat Krakowa jako MŚD będzie organizacja wydarzeń upowszechniających i komunikujących ten aspekt miasta. Planowane jest również nawiązanie efektywnego kontaktu z mieszkańcami chętnymi do zaangażowania w rozwój MŚD i miłośnikami Krakowa poprzez systematyczne organizowanie konsultacji, spotkań oraz interaktywnych warsztatów, z udziałem aktywistów i ekspertów.

Lista celów cząstkowych i działań w ramach celu ogólnego A. *Uwrażliwianie mieszkańców i gości miasta na kwestie dziedzictwa:*

1. Opracowanie systemu informacji o MŚD oraz oznakowania obszaru MŚD w ramach Systemu Informacji Miejskiej dla Krakowa.
2. Stworzenie dedykowanych programów edukacyjnych w szkołach podstawowych i średnich dotyczących MŚD i jego znaczenia.
3. Opracowanie i realizacja programów działań upowszechniających wiedzę o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym miasta Krakowa, w tym:
 - a) organizacja i popularyzacja tematycznych tras zwiedzania miasta,
 - b) zapewnienie dostępności najbardziej obleganych muzeów krakowskich dla grup szkolnych i mieszkańców z Krakowa,
 - c) opracowanie i wdrożenie programów mających na celu udostępnianie wnętrz należących do instytucji i prywatnych właścicieli,
 - d) prowadzenie edukacji prośrodowiskowej i klimatycznej.
4. Prowadzenie działań uświadamiających znaczenie dziedzictwa oraz zasad użytkowania przestrzeni zabytkowej skierowanych do gości i odwiedzających:
 - a) zrealizowanie programów miejskich dotyczących przestrzegania zasad porządkowych w historycznym centrum miasta (hałas, alkohol, bezpieczeństwo ruchu, parkowanie),
 - b) nawiązanie współpracy z przewodnikami i wyposażenie ich w zbiór zasad użytkownika przestrzeni miejskiej Krakowa.
5. Organizowanie wydarzeń popularyzujących MŚD, w tym:
 - a) w ramach Świąta Miasta Krakowa,
 - b) w ramach Dnia Solidarności Miejsc Światowego Dziedzictwa,

- c) współpraca w ramach wydarzeń cyklicznych ogólnopolskich i regionalnych, np. Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków, Europejskich Dni Dziedzictwa, Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego.
6. Rozwój platform informacyjnych na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Krakowa (np. portal krakowculture.pl, strona Krakow-wow!, portal [krakowheritage](http://krakowheritage.com), www.parkikulturowe.krakow.pl itp.).
7. Nawiązanie współpracy i zaangażowanie organizacji pozarządowych w ochronę, konserwację i popularyzację MŚD.
8. Nawiązanie współpracy i organizacja platformy systemowego współdziałania interesariuszy MŚD (m.in. organizacja laboratoriów, warsztatów i spotkań konsultacyjnych, ewentualne powołanie rady interesariuszy lub komitetu sterującego).
9. Wzmocnienie roli przewodnika turystycznego w przekazywaniu gościom miasta informacji nt. dziedzictwa historyczno-kulturowego i jego ochrony, w tym:
 - a) podejmowanie we współpracy ze środowiskiem przewodników inicjatyw legislacyjnych dążących do uregulowania ich statusu w obszarze szczególnie cennym kulturowo, w tym stanowiących obszar dobra światowego dziedzictwa, pomnik historii lub park kulturowy,
 - b) wspieranie przewodników poprzez szkolenia i promocję.

Rozwój miasta o wysokim potencjale dziedzictwa wiąże się z ryzykiem monopolizacji rozwoju przez funkcję turystyczną i ryzykiem nierównowagi w tym zakresie. Dlatego wprowadzono **cel ogólny B: Zachowanie pełnego spektrum funkcji miejskich w granicach miejsca światowego dziedzictwa i strefy buforowej.**

Dzięki jego realizacji funkcja turystyczna ma być równoważona wzmocnieniem działań na rzecz mieszkańców. Katalog celów cząstkowych w ramach celu ogólnego B obejmuje zwiększenie szeroko rozumianej dostępności usług publicznych w centrum miasta (m.in. przedszkola, szkoły, tereny zieleni, parkingi, place zabaw, targi miejskie, transport publiczny). Obejmuje również zachętę mieszkańców do zaangażowania i współdziałania w decydowaniu o przyszłości dzielnic. Jednym ze sposobów wzmocnienia obecności mieszkańców będzie wielofunkcyjne centrum spotkań. Przemyślane powinny zostać również obecne funkcje obiektów historycznych i wzięte pod uwagę możliwości rozszerzenia ich funkcjonalności czy też wprowadzenia nowych zakresów funkcjonalnych. Ważne jest, aby w przypadku nowych inwestycji oraz planowanych działań w przestrzeni centrum lub jego otoczeniu, przeprowadzana była ocena oddziaływania na dziedzictwo przed podjęciem decyzji o wprowadzeniu zmiany.

Inny zbiór działań dotyczyć będzie tak istotnych aspektów, jak zrównoważenie ruchu w centrum na rzecz niezmotoryzowanych uczestników, redukcja hałasów dźwiękowych, zakłóceń wizualnych i świetlnych oraz realizacja programów chroniących przed wandalizacją przestrzeni miejskiej. Czynniki te mają znaczący wpływ na jakość życia w historycznym centrum Krakowa. W ramach redukcji negatywnych skutków hipertrofii turystyki, cel ten obejmuje także działania na rzecz unormowania najmu krótkoterminowego oraz wspierające rozproszenie ruchu turystycznego. Opiera się to na założeniu, że MŚD potrzebuje bardziej zrównoważonego modelu turystyki i miasto może na nią wpływać za pomocą swojej polityki.

Lista celów cząstkowych i działań w ramach celu ogólnego B. Zachowanie pełnego spektrum funkcji miejskich w granicach miejsca światowego dziedzictwa i strefy buforowej:

1. Zwiększenie dostępności do usług publicznych, w tym:
 - a) ośrodki zdrowia i przychodnie,
 - b) przedszkola i szkoły wraz z przyległymi terenami sportowo - rekreacyjnymi oraz domy kultury i ośrodki społeczne z ofertą zajęć dla dzieci i osób starszych,
 - c) tereny zieleni i place zabaw,
 - d) parkowanie dla mieszkańców na preferencyjnych warunkach,
 - e) miejsca postojowe dla rowerów i punkty mobilności dla urzędów transportu osobistego/hulajnóg,
 - f) sklepy spożywczo-przemysłowe (podstawowe produkty) i targi miejskie,
 - g) transport publiczny,
 - h) tereny i obiekty sportowo-rekreacyjne.
2. Stworzenie systemu zachęt do pozostania w obszarze MŚD dotychczasowych mieszkańców oraz zachęcania do osiedlania się w tym obszarze nowych.
3. Opracowanie systemu zachęt dla mieszkańców do włączania się we współdecydowanie o przyszłości dzielnicy I (MŚD) i dzielnic ościennych (strefa buforowa i okolice):
 - a) stworzenie centrum społeczności lokalnej na obszarze MŚD we współpracy z radami Dzielnicy I i dzielnic ościennych.
4. Zachowanie tradycyjnych funkcji miejskich oraz znalezienie nowych funkcji dla obiektów historycznych.
5. Wzmocnienie roli instytucji kultury zlokalizowanych na obszarze MŚD w zakresie wspierania życia społecznego w ich bezpośrednim sąsiedztwie.
6. Prowadzenie działań na rzecz harmonizowania ruchu pieszych, ruchu rowerowego oraz transportu zbiorowego wraz z ograniczeniem transportu indywidualnego samochodowego.
7. Prowadzenie działań służących ograniczeniu poziomu zanieczyszczenia: dźwiękowego, świetlnego, wizualnego:
 - a) poprawa odbioru wizualnego przestrzeni (m.in. poprzez ograniczenie i podniesienie jakości nośników informacji wizualnej),
 - b) opracowanie programu mającego na celu przeciwdziałanie wandalizacji fasad i detali architektonicznych oraz usuwania graffiti.
8. Podejmowanie działań mających na celu unormowanie zjawiska turystycznego najmu krótkoterminowego.
9. Opracowanie programu działań wspierających rozpraszanie ruchu turystycznego w przestrzeni miasta.
10. Prowadzenie oceny oddziaływania na dziedzictwo (*Heritage Impact Assessment*) w przypadku nowych inwestycji oraz planowanych zmian.

Fundamentalne znaczenie dla mieszkańców, jak i turystów ma bezpieczeństwo korzystania z MŚD. Dlatego cel ogólny **C postuluje: Stworzenie bezpiecznych i komfortowych warunków dla korzystania z miejsca światowego dziedzictwa i strefy buforowej.**

Jego realizacji posłuży szereg celów i działań cząstkowych dotyczących m.in. wieczornych patroli, działania szaleatów miejskich oraz programów aktywnego docierania z informacją do gości i mieszkańców. Ponadto obejmuje to także nowe regulacje służące utrzymaniu czystości w mieście oraz zwiększenie obszarów zieleni. Kraków ma bowiem ambicję zapewnienia możliwie dogodnych warunków do korzystania z unikalnych walorów swojego dziedzictwa. Bezpieczeństwo – rozumiane wieloaspektowo – jest w tym kontekście wartością podstawową.

Wynikiem refleksji nad zagrożeniami dla dziedzictwa Krakowa, jakie wynikają z doświadczanych niedawno szoków kryzysowych oraz wojny w Ukrainie jest konieczność weryfikacji procedur oraz aktywizacja i uświadamianie podmiotów zobligowanych do opracowania procedur reagowania na fizyczne zagrożenie dla zasobów dziedzictwa, w tym zabezpieczenia i ewakuacji na wypadek konfliktu zbrojnego.

Jak zostało wspomniane wcześniej, postępujące zmiany klimatyczne generują coraz częstsze zjawiska pogodowe o charakterze ekstremalnym, które w bezpośredni sposób zagrażają zabytkowej tkance miasta. Chodzi przy tym nie tylko o klęski żywiołowe, ale także o czynniki o działaniu długofalowym – np. długotrwałe fale upałów. Innym czynnikiem natury środowiskowej jest negatywny wpływ zanieczyszczenia środowiska (w tym smogu) na historyczne budynki oraz zdrowie mieszkańców i gości miasta. Kraków należy do liderów w skali kraju w walce z zanieczyszczeniem powietrza (m.in. zakaz palenia paliwami stałymi, planowana strefa czystego transportu), stąd świadomość tych zagrożeń jest w lokalnej społeczności duża. Należy jednak kontynuować te działania, aby zminimalizować ryzyka dla zachowania i udostępniania Dobra.

Lista celów częściowych i działań w ramach celu ogólnego C. *Stworzenie bezpiecznych i komfortowych warunków dla korzystania z miejsca światowego dziedzictwa i strefy buforowej:*

1. Podniesienie poziomu bezpieczeństwa osób, w tym:
 - a) zwiększenie liczby patroli wieczorem i nocą wyspecjalizowanych w zakresie potrzeb MŚD (m.in. cisza nocna, częściowa prohibicja),
 - b) wzmocnienie działań w zakresie programów miejskich dotyczących przestrzegania zasad porządkowych w historycznym centrum miasta (hałas, alkohol),
 - c) rozwój programów aktywnego docierania z informacją do gości i mieszkańców (np. programy informacyjne w oparciu o działalność pomocników miejskich dla mieszkańców i turystów, dedykowane platformy informacyjne),
 - d) wdrożenie systemu zarządzania ekonomią nocy.
2. Prowadzenie prac związanych z utrzymaniem czystości i porządku w mieście w tym opróżnianie koszy ulicznych zgodnie z przyjętym harmonogramem, zapewniającym prawidłowy stan utrzymania czystości i porządku:
 - a) wprowadzenie rozwiązań minimalizujących powstawanie odpadów,
 - b) możliwe całodobowe prowadzenie prac,
 - c) dostępności szaleatów miejskich (lokalizacja, liczba, godziny otwarcia, opłaty).
3. Intensyfikacja działań wprowadzających zieleń na obszarze MŚD i strefy buforowej, w tym:
 - a) opracowanie polityki miejskiej i programu działania w zakresie zieleni na obszarze zabytkowym historycznego centrum miasta,
 - b) wypracowanie mechanizmów pozwalających na udostępnianie zieleni znajdującej się w rękach prywatnych,
 - c) rozwój programu ogrodów społecznych i kieszonkowych,
 - d) prowadzenie działań wspierających zwiększenie bioróżnorodności.
4. Prowadzenie działań służących dalszemu ograniczeniu zanieczyszczenia powietrza.
5. Koordynacja na poziomie miasta działań związanych z ochroną dziedzictwa w oparciu o procedury postępowania na wypadek klęsk żywiołowych oraz na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.

6. Przeprowadzenie analizy ryzyk i zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi / opracowanie modelu przestrzennego miasta zrównoważonego ze wskazaniem rozwiązań w zakresie: małej retencji, błękitno-zielonej infrastruktury, poziomu wód gruntowych, przegrzewanie się dachów, silnych wiatrów itp.

Cel ogólny D to Rewaloryzacja i restauracja budynków oraz rewitalizacja obszarów zdegradowanych w granicach MŚD i strefy buforowej.

W ramach rozwoju zarządzania strefą MŚD i jej strefą buforową wzięto również pod uwagę kwestię zagospodarowania miejsc problemowych (np. zdegradowanych lub zaniedbanych) oraz długofalowe działania na rzecz odrestaurowania wybranych obiektów. Cele częściowe służące ich realizacji to m.in. przeprowadzenie analizy ryzyk i zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi; prowadzenie działań rzeczniczych na poziomie krajowym, aby ułatwić regulację stanu prawnego budynków. Osobnym zadaniem będzie opracowanie programu dla właścicieli budynków zabytkowych, promującego dobre rozwiązania z punktu widzenia zachowania i rozwoju MŚD. Rozpatrzona zostanie również lokalna polityka upamiętnień, w tym zagadnienie pomników w MŚD oraz w strefie buforowej. Cel ten bezpośrednio dotyczy materialnej tkanki historycznego centrum miasta. Nie sposób bowiem planować działania operacyjne na rzecz dziedzictwa miasta bez zaakcentowania aktywności wspierających długofalowe programy poprawy stanu zabytków i jakości przestrzeni miejskiej. Na zakres tego celu wpływ miało także nawiązanie do Miejskiego Programu Rewitalizacji Krakowa, szczególnie w części dotyczącej podobszaru Stare Miasto – Kazimierz.

Lista celów częściowych i działań w ramach celu ogólnego D. *Rewaloryzacja i restauracja budynków oraz rewitalizacja obszarów zdegradowanych w granicach MŚD i strefy buforowej:*

1. Prowadzenie rzecznictwa dotyczącego zmiany regulacji prawnych na poziomie krajowym w zakresie uregulowania statusu prawnego (w szczególności własnościowego) budynków zabytkowych.
2. Weryfikacja granic wpisu na Listę światowego dziedzictwa oraz granic i zasad obowiązujących w strefie buforowej.
3. Opracowanie analizy obowiązujących zasad zagospodarowania przestrzennego pod kątem skuteczności ochrony wartości MŚD i przygotowanie ewentualnej zmiany planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego dla obszaru MŚD wraz z otoczeniem.
4. Przeprowadzenie analizy i wyeliminowanie rozbieżności w obowiązujących regulacjach prawa miejscowego dotyczących ochrony przestrzeni historycznego centrum miasta.
5. Opracowanie programu dla właścicieli budynków zabytkowych promującego dobre rozwiązania, w tym:
 - a) stworzenie przewodnika po procesie rewaloryzacji oraz opracowanie zestawu narzędzi ułatwiających właścicielom proces rewaloryzacji budynków, jak również konserwacji, restauracji czy adaptacji do nowych funkcji,
 - b) stworzenie zasad i regulacji pozwalających na uzyskanie pomocy finansowej w zakresie zero emisyjności, energooszczędności itp.,
 - c) udostępnianie informacji właścicielom w zakresie możliwości wykorzystania istniejących instrumentów finansowych,
 - d) wypracowanie systemu zachęt stymulujących bieżące dbanie o budynki.

6. Opracowanie wytycznych regulujących zasady upamiętniania ważnych osób na obszarze **MŚD** i w jego otoczeniu.
7. Prowadzenie cyklicznego, systemowego monitoringu stanu zachowania substancji zabytkowej oraz funkcji według wymogów i zasad rekomendowanych przez Komitet Światowego Dziedzictwa.
8. Przygotowanie projektu w zakresie termomodernizacji budynków użyteczności publicznej.
9. Wypracowanie regulacji umożliwiających montaż instalacji wykorzystujących energię słoneczną na budynkach.

Szczególną uwagę w niniejszym dokumencie poświęcono dziedzictwu niematerialnemu, jego ochronie i ciągłości, jako czynnikowi współtworzącemu genius loci Krakowa. Jest to jeden z obszarów strategicznych. W celu zapewnienia działaniom operacyjności w tym aspekcie cel ogólny E przybrał następujące brzmienie: **Wzmocnienie ochrony i popularyzacja dziedzictwa niematerialnego**. Jego realizacja zawarła cele cząstkowe, takie jak opracowanie polityki miejskiej w zakresie rozpoznania i ochrony tej formy dziedzictwa oraz utworzenie zespołu ds. niematerialnego dziedzictwa Krakowa. Praca nad dziedzictwem niematerialnym rozpocząć się powinna od jego zmapowania, a następnie wdrożenia systemowych działań na jego rzecz: programu digitalizacji, wsparcia różnych typów działalności rzemieślniczej, jak również ochrony tradycyjnych miejsc handlu (jak np. targi miejskie położone w MŚD czy w strefie buforowej). Cel E realizować może również długofalowo Centrum Interpretacji Niematerialnego Dziedzictwa Krakowa.

Lista celów cząstkowych i działań w ramach celu ogólnego E. Wzmocnienie ochrony i popularyzacja dziedzictwa niematerialnego:

1. Opracowanie miejskiej polityki rozpoznania i ochrony zjawisk dziedzictwa niematerialnego Krakowa w porozumieniu z jego depozytariuszami, w tym:
 - a) powołanie zespołu ds. niematerialnego dziedzictwa Krakowa,
 - b) stworzenie mapy miejsc istotnych z perspektywy historycznego krajobrazu miejskiego, w tym np. zakładów rzemieślniczych, galerii sztuki, księgarni i stworzenie mechanizmów ich wspierania.
2. Opracowanie programów wsparcia dla wybranych typów działalności w ramach podtrzymywania żywotności zjawisk dziedzictwa niematerialnego (np. rzemiosło – ginące zawody, literatura, twórczość ludowa, zwyczaje, obrzędy), w tym np. konkurs na krakowski warsztat rzemieślniczy roku.
3. Wzmocnienie ochrony tradycyjnych targów miejskich (np. Stary Kleparz, Plac na Stawach, Unitarg przy Hali Targowej).
4. Rozwój działalności Centrum Interpretacji Niematerialnego Dziedzictwa Krakowa.

Jednym ze stałych elementów zarządzania lokalnym dziedzictwem są, prowadzone okresowo, identyfikacja i monitoring czynników zewnętrznych, oddziałujących na Dobro. Natomiast ważnym wkładem zespołu roboczego w podejście do MŚD było spojrzenie z odwrotnej perspektywy. Takie ujęcie sprowadzić można do pytania o oddziaływanie dziedzictwa o uniwersalnej wartości na szeroko rozumiane (także geograficznie) lokalne otoczenie. Obejmowało to poszukiwanie sposobów zwiększenia jakości życia w mieście, dzięki wzmocnieniu pozytywnego „promieniowania” strefy MŚD na inne dzielnice. Ten wpływ obszaru wpisu na pozostałą część Krakowa nazwany został obrazowo „emanacją”. Oparty na tym założeniu **Cel ogólny F** przybrał brzmienie: **Wzmocnienie wpływu MŚD na cały**

Kraków. Obejmuje on koncepcję rozwijania „miasta spacerowego” – ulepszenia i udostępniania z udziałem mieszkańców i innych interesariuszy osi spacerowych (np. Wawel – Stradom – Kopiec Krakusa, Rynek Główny – Lasek Wolski i in.). Innym zadaniem w ramach celu ogólnego F jest opracowanie zasad wraz z przykładami dotyczących małej architektury i zagospodarowania zieleni; przemyślenie zagospodarowania otoczenia dworców PKP, jak również okolic lotniska oraz działanie analityczno-projekcyjne: opracowanie wizualnego DNA poszczególnych dzielnic miasta, uwzględniającego ich charakterystyczne formy, materiały, kolorystykę, stanowiącego rekomendacje dla deweloperów. Celem częściowym w ramach celu ogólnego F jest również system zachęt na rzecz wspierania rozwoju MŚD, zwłaszcza stworzenie wyróżnień i certyfikacji dla osób, instytucji, przedsiębiorstw wrażliwych na potrzeby MŚD.

Lista celów częściowych i działań w ramach celu ogólnego F. Wzmocnienie wpływu MŚD na cały Kraków:

1. Opracowanie modelu miasta spacerowego przy udziale mieszkańców oraz kluczowych interesariuszy, obejmującego główne osie spacerowe miasta (Trakt Królewski, Wawel – Stradom – Kopiec Krakusa, Rynek Główny – Lasek Wolski i in.).
2. Opracowanie zasad wraz z przykładami dotyczących małej architektury i zagospodarowania terenów zieleni (spójne ławki, wiaty przystanków, lampy, śmietniki) dla obszaru pomników historii/ strefy buforowej i innych części miasta.
3. Uporządkowanie otoczenia Dworca Głównego PKP i lotniska.
4. Opracowanie wizualnego DNA poszczególnych dzielnic miasta, uwzględniających formy, materiały, kolorystykę – w tym dachów (rekomendacje dla deweloperów).
5. Stworzenie wyróżnień i certyfikacji dla osób, instytucji, przedsiębiorstw wrażliwych na potrzeby MŚD.

Cel ogólny G: Zapewnienie nowych źródeł finansowania dla rozwoju MŚD UNESCO

dotyczy działań ukierunkowanych na zapewnienie ciągłości finansowania rozwoju MŚD. Cel ten realizowany ma być poprzez wypracowanie mechanizmu redystrybucji podatków z obszaru MŚD i strefy buforowej, monitorowanie zewnętrznych programów grantowych oraz opracowywanie mechanizmów opłat, które mogą wzmocnić finansowanie działań na rzecz MŚD. Jest to odzwierciedlenie postulatu, aby historyczne centrum, generujące duże wpływy dla branży turystycznej oraz budżetu miasta, mogło adekwatnie korzystać z tych środków, potrzebnych np. na działania konserwatorskie, utrzymanie czystości, pielęgnację terenów zieleni czy zapewnienie bezpieczeństwa. Wyznaczenie takiego zakresu dla jednego z celów ogólnych, wynika z potrzeby zapewnienia podstaw budżetowych dla nakreślonego w Wytycznych planu strategicznego. Tylko bowiem w oparciu o stabilną bazę finansową zarządzanie MŚD może być skuteczne i przynieść długofalowe efekty dla miasta.

Lista celów częściowych i działań w ramach celu ogólnego G. Zapewnienie nowych źródeł finansowania dla rozwoju MŚD UNESCO:

1. Opracowanie nowego algorytmu redystrybucji wpływów z podatków uzyskiwanych na obszarze MŚD (i strefy buforowej) z intencją zwiększenia kwoty przeznaczonej na konserwację zabytków i rozwój Dobra.
2. Wypracowanie mechanizmu opłat z przeznaczeniem na rozwój Dobra.
3. Opracowanie katalogu dostępnych zewnętrznych źródeł finansowania działań.

4. Zapewnienie odpowiedniego poziomu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami, w tym waloryzacja środków przeznaczonych na konserwację zabytków.

Przedstawiony powyżej katalog siedmiu celów ogólnych (kierunkowych) wraz z przypisanymi do nich celami cząstkowymi określa program działania w ramach zarządzania historycznym centrum Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa UNESCO na lata 2023-2035, którego zadaniem jest usprawnienie istniejącego systemu zarządzania w celu zapewnienia skutecznej ochrony WUW MŚD i zachowania jego głównych cech (atrybutów).

Co warto podkreślić, cele te mają charakter horyzontalny, przenikający w różnym zakresie wymienione wcześniej cztery obszary strategiczne. Kategoryzacja poszczególnych celów ma ułatwiać posługiwanie się nimi na etapie wdrażania. Część celów cząstkowych obejmuje zadania zbliżone do innych kategorii, co jednak wzmacnia tylko efekt synergii.

VI. Warunki wdrożenia i spójności

Warunki wdrożenia

Tak obszerny, zebrany wyżej zakres działań wymaga określenia warunków, które umożliwią ich realizację. Po pierwsze, powinien zostać **wyznaczony podmiot odpowiedzialny za całościową realizację Wytycznych** – jednostkę koordynującą na szczeblu centralnym w strukturze Urzędu Miasta Krakowa. Koordynacja jest konieczna ze względu na fakt, że zebrane cele cząstkowe dotyczą kompetencji co najmniej kilkunastu miejskich jednostek organizacyjnych i wydziałów UMK, które odpowiadać będą za realizację Wytycznych tylko we właściwym, przypisanym sobie zakresie, zgodnym z kompetencjami i zakresem działania każdego z nich. Konieczne jest również jednoznaczne **przypisanie każdego celu cząstkowego lub działania Wytycznych odpowiedniej jednostce miejskiej**, tak by objąć działaniami cały zakres prac zebrany w dokumencie. Ważne, by przypisanie to było uzgodnione w trybie roboczym z zainteresowanymi, tj. zrozumiałe dla wszystkich użytkowników i wykonawców Wytycznych i zaprojektowane na miarę realnych możliwości działania.

Formalne przypisanie zawartych w dokumencie celów umożliwi spełnienie trzeciego warunku skutecznego wdrożenia, czyli **zabezpieczenia w budżecie środków na realizację celów ogólnych oraz poszczególnych celów cząstkowych i działań** na kolejne lata, jak również **wydelegowanie do ich realizacji pracownika lub w uzasadnionym przypadku zespołu pracowniczego** (w tym osoby odpowiedzialnej za realizację i komunikację spraw związanych z danym celem). Dzięki temu nastąpi zapewnienie zasobów finansowych i ludzkich w strukturze miasta z przeznaczeniem na organizację i zarządzanie realizacją Wytycznych.

Warunki spójności (koordynacja działań)

Warunki spójności dotyczą kwestii skutecznej i sprawnej realizacji Wytycznych – projektu złożonego i cechującego się licznymi podmiotami odpowiedzialnymi za cząstkową realizację prac w ramach ogólniejszych kierunków rozwoju (celów ogólnych) Krakowa jako MŚD.

Koordinatorem zapewniającym spójną realizację wytycznych powinien być Podmiot, którego zakres kompetencji określi odrębne zarządzenie Prezydenta Miasta Krakowa. Podmiot ten będzie miał funkcję usprawniającą współpracę i wspomagającą realizację zadań przez poszczególne komórki organizacyjne, miejskie jednostki organizacyjne i instytucje kultury w ramach kompetencji wspólnie wypracowanych przez jednostki realizujące Wytyczne i określonych zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa. Podmiot byłby odpowiedzialny za opracowanie harmonogramu działań i wskaźników umożliwiających śledzenie postępów w realizacji Wytycznych a także za monitorowanie wdrażania Wytycznych oraz ustalenie sposobu i optymalnej częstotliwości aktualizacji dokumentu. Do jego obowiązków należeć powinien również **monitoring stanu MŚD** (zbieżny z kwestionariuszem raportu okresowego z realizacji Konwencji Światowego dziedzictwa, w tym realizacji celów zrównoważonego rozwoju, tu: Sustainable Development Goals).

Udział Krakowa w tworzeniu międzynarodowych standardów

Kraków nie tylko korzysta z doświadczeń innych MŚD, ale jest aktywnym podmiotem w procesie tworzenia nowych rozwiązań w tym zakresie i dzieli się dobrymi praktykami, wdrażanymi w mieście. Bierze udział w międzynarodowych działaniach na rzecz wypracowania oraz aktualizacji standardów ochrony i zarządzania MŚD, we współpracy z partnerami w innych krajach w ramach międzynarodowych organizacji, sieci UNESCO oraz międzynarodowych forów skupionych na tej tematyce.

Realizacja działań w ramach Wytycznych będzie nie tylko odpowiedzią na wymogi wpisu na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, ale również dobrą praktyką zarządzania MŚD – do dalszego rozwijania i udoskonalania w dalszej perspektywie. Odpowiednim środowiskiem do wymiany doświadczeń w tym zakresie jest Forum Zarządców Miejsc Światowego Dziedzictwa oraz Organizacja Miast Światowego Dziedzictwa. Są to platformy i gremia ważne ze względu na fakt poszukiwania wiedzy o światowym dziedzictwie i wypracowywania rozwiązań zmierzających do właściwego zarządzania światowym dziedzictwem. Z jednej strony spotkania są źródłem wiedzy pochodzącej z innych miast dziedzictwa, z drugiej dają możliwość dzielenia się własnymi doświadczeniami – w trosce o przyszłość miejsc dziedzictwa o najwyższej światowej wartości. Wśród miast historycznych, elitarna grupa miast, które znajdują się na Liście światowego dziedzictwa, ma być wzorem zarządzania i najwyższych standardów w tym zakresie. Kraków ze swoimi aspiracjami i rozwiązaniami wpisuje się w to założenie, ponieważ szuka najlepszych możliwych rozwiązań i sam je wypracowuje.

VII. Realizacja, monitoring i aktualizacja Wytycznych

Realizacja Wytycznych stanowić będzie cykliczne zadanie, wymagające współpracy wydziałów oraz jednostek i instytucji miejskich Krakowa, wyznaczonych do implementacji poszczególnych celów, a także współdziałania z partnerami zewnętrznymi. Wstępnym etapem prac – w pierwszym roku wdrażania Wytycznych – powinno być podjęcie Zarządzenia Prezydenta Miasta Krakowa określającego zakres kompetencji poszczególnych komórek organizacyjnych, miejskich jednostek organizacyjnych i instytucji kultury a także wyznaczającego koordynatora, który zapewni spójną realizację Wytycznych, wypracowanie terminów oraz wskaźników, które będą odzwierciedlały stan realizacji zadań. Proces ten

obejmować powinien określenie wskaźników i terminów, najpierw wewnątrz, w wydziałach, jednostkach i instytucjach miejskich odpowiedzialnych za realizację określonego celu ogólnego lub szczegółowego, a następnie uzgodnienie i przyjęcie tych parametrów operacyjnych przez zespół lub jednostkę organizacyjną odpowiedzialną za całościową koordynację wdrażania Wytycznych.

W kolejnym okresie konieczny jest okresowy monitoring realizacji wytycznych – cykliczny przegląd celów oraz przyjętych wskaźników, tak by sprawdzić stopień realizacji albo odchyłeń od założonych planów. Jako zasadę przyjęto roczny cykl monitorowania postępów określonych w tym dokumencie, w formie analizy stopnia realizacji celów, zgodności zrealizowanych działań z harmonogramem, analizy odchyłeń od planów oraz ich przyczyn oraz ewentualnego wprowadzania korekt ze względu na zmieniające się uwarunkowania wpływające na MŚD UNESCO. Należy wykorzystać do tego istniejący w Urzędzie system STRADOM, tak aby zapewnić możliwość planowania i monitorowania działań GMK związanych z zarządzaniem dziedzictwem historycznym.

Aktualizacja wytycznych

Biorąc pod uwagę wyjątkową zmienność warunków zewnętrznych, które mogą mieć zasadniczy wpływ na realizację planu strategicznego w perspektywie do 2035 roku, należy założyć, że w okresie realizacji nastąpi konieczność aktualizacji Wytycznych. Optymalnym momentem decyzyjnym w tym zakresie wydaje się mniej więcej połowa cyklu strategicznego, czyli rok 2028. Ewentualna aktualizacja zapisów Wytycznych powinna zostać poprzedzona analizą kluczowych zmiennych w otoczeniu i wewnątrz organizacji, a także konsultacjami z interesariuszami zewnętrznymi. Aktualizacja może dotyczyć wybranych wskaźników, terminów, a w uzasadnionych sytuacjach również celów ogólnych lub częściowych. Podstawą działań aktualizacyjnych mogą być dane i analizy przygotowywane na potrzeby oraz zawarte w raportach okresowych, sporządzanych w ramach monitoringu MŚD. Zaktualizowana treść dokumentu będzie przyjęta uchwałą Rady Miasta Krakowa.

VIII. Uwagi końcowe

„Wytyczne do zarządzania historycznym centrum Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa UNESCO na lata 2023-2035” mają z założenia wielowymiarowy charakter. Jest to zapis planowanego kierunku działań miasta, które będzie w stanie zmierzyć się ze wskazanymi wyżej wyzwaniem i zrealizować najważniejsze stawiane przed nim cele. Według przyjętych założeń, Kraków ma być unikatowym miejscem dbającym o swoje zabytki, zbudowanym w oparciu o bogatą tradycję, ale też otwartym na rozwój i podążającym z duchem czasu. **Wykorzystując dziedzictwo o znaczeniu światowym, Kraków chce tworzyć warunki rozwoju dla różnych grup społecznych, budować możliwości kształtowania silnej lokalnej tożsamości oraz aktywnie włączać się w międzynarodowy dialog.** Niniejsze Wytyczne opierają się na zasadzie partnerstwa oraz uważności na potrzeby mieszkańców.

Co równie ważne, skutki zmian wprowadzanych w zarządzaniu MŚD wykraczają daleko poza granice wpisu i mogą mieć istotne znaczenie dla społecznego otoczenia tak w mieście, jak i poza nim. Dziedzictwo jest bowiem fenomenem lokalnym i globalnym jednocześnie. Mamy nadzieję, że tworzone w oparciu o postulat multidyscyplinarności Wytyczne jako dokument strategiczny pełniący rolę zbioru ukierunkowanych działań komórek UMK i podległych mu podmiotów w ramach długofalowego zarządzania MŚD UNESCO

będzie ważnym impulsem rozwojowym zarówno dla obszaru dziedzictwa, jak i innych wymiarów życia w Krakowie.

Zastosowanie partycypacyjnych narzędzi analitycznych i technik warsztatowych na etapie prac nad nową strategią stworzyło możliwość uwzględnienia wkładu (wiedzy, doświadczeń, spostrzeżeń, rekomendacji) wszystkich członków grupy roboczej, wypracowania konsensusu wokół najważniejszych kwestii oraz zbudowania swoistej koalicji interesariuszy, którzy powinni być zaangażowani we wdrażanie „Wytycznych do zarządzania historycznym centrum Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa UNESCO na lata 2023–2035”. MŚD stawiane są za wzór zarządzania dziedzictwem. W związku z tym Kraków ma ambicje, by te wymagania spełnić i zarządzać swoim dziedzictwem na najwyższym poziomie.

Docelowo, zarządzanie MŚD powinno włączać na zasadzie partnerstwa wszystkich kluczowych interesariuszy, mających wpływ na sposób funkcjonowania miasta i życie jego mieszkańców, w tym zachowanie WUW MŚD. Nawiązanie stałej współpracy jest celem na najbliższe lata. **Kolejnym etapem będzie jej organizacja i opracowanie odpowiedniego planu działań (zarządzania) uwzględniającego współzarządzanie historycznym centrum Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa.**

Aneks 1. Orzeczenie wyjątkowej uniwersalnej wartości historycznego centrum Krakowa przyjęte decyzją nr 40COM 8E międzyrządowego Komitetu Światowego Dziedzictwa w 2016 r.

Oficjalna wersja w języku angielskim dostępna pod linkiem: [Historic Centre of Kraków - UNESCO World Heritage Centre](#); tłumaczenie na język polski – Narodowy Instytut Dziedzictwa

Krótki opis

Historyczne centrum Krakowa, położonego nad Wisłą na południu Polski, tworzą trzy zespoły miejskie: średniowieczne miasto lokacyjne Kraków, kompleks wzgórza wawelskiego oraz Kazimierz (w tym dzielnica Stradom). To jeden z najwybitniejszych przykładów urbanistyki europejskiej, charakteryzujący się harmonijnym rozwojem i nawarstwieniami elementów reprezentujących wszystkie style architektoniczne, od wczesnej fazy romańskiej po modernizm.

O randze miasta, które założono w 1257 roku i było wcześniej stolicą Polski, świadczą zachowane do dziś układ urbanistyczny, liczne świątynie i klasztory, monumentalne budowle użyteczności publicznej, relikty średniowiecznych murów obronnych, a także pałace miejskie i kamienice mieszczańskie projektowane i wykonane przez wysokiej klasy architektów i rzemieślników. O wartości zespołu decyduje niezwykle nagromadzenie zabytków z różnych epok, zachowanych w oryginalnej postaci, z autentycznym wyposażeniem, które łączą się w jednolity zespół miejski. Dominanta zespołu urbanistycznego – Wzgórze Wawelskie, jest symbolem władzy królewskiej, nekropolią dokumentującą związki dynastyczne i polityczne średniowiecznej i nowożytnej Europy. Średniowieczne miasto Kazimierz, które obejmuje także przedmieście Stradomia (założone w 1335 roku), zostało ukształtowane przez ludność wiary katolickiej i żydowskiej oraz ich kultury i zwyczaje.

Kraków, jedno z największych centrów administracyjno-handlowych Europy Środkowej, był ośrodkiem sztuki i rzemiosła, miejscem, gdzie spotykała się kultura i sztuka Zachodu

i Wschodu. Rangę miasta jako ośrodka kulturalnego o europejskim znaczeniu podnosi istnienie jednego z najstarszych uniwersytetów o międzynarodowej renomie – Uniwersytet Jagielloński. Te trzy obszary wspólnie stworzyły spójny kompleks miejski, w którym do dziś zachowane i pielęgnowane jest materialne i niematerialne dziedzictwo.

Kryterium (iv): Kraków jest zespołem architektury miejskiej o wyjątkowej wartości, zarówno pod względem krajobrazu miejskiego jak i poszczególnych zabytków. Historyczne centrum miasta w unikatowy sposób ilustruje nieprzerwany proces rozwoju od średniowiecza do dzisiaj.

Integralność

Historyczne centrum Krakowa zachowuje wysoki poziom integralności. Dobro posiada jasno zdefiniowane, stabilne historycznie granice, obejmujące wszystkie elementy, które decydują o jego wyjątkowej uniwersalnej wartości, pozostającej w nienaruszonym i dobrym stanie. Najważniejszymi z tych elementów są wzgórze wawelskie z zamkiem i katedrą, które są symbolem władzy królewskiej i biskupiej oraz średniowieczny układ urbanistyczny dwóch, początkowo odrębnych miast, Krakowa i Kazimierza. Ponadto wielokulturowy Kazimierz i wielostylowy Kraków dokumentują bogactwo wpływów i udziałów różnych nacji, mających wpływ na rozwój krakowskiego zespołu miejskiego. Dobro jest zatem odpowiedniej wielkości, aby zapewnić pełną reprezentację funkcji i procesów, które udowadniają jego znaczenie, i nie cierpi z powodu negatywnych skutków rozwoju i / lub zaniedbania.

Autentyczność

Historyczne centrum Krakowa jest nasycone wielkim ładunkiem autentyzmu, który objawia się w jego lokalizacji i otoczeniu, formie i projekcie, materiałach i substancji oraz, w pewnym stopniu, jego funkcjonowaniu i użytkowaniu. Czytelny pozostał układ topograficzny – związek Wisły z wzniesieniami i skałami, najbardziej czytelny we Wzgórzu Wawelskim. Średniowieczny statut miast opartych na prawie magdeburskim, przyniósł uporządkowanie i klarowność układu urbanistycznego oraz funkcjonalność zarówno w Krakowie, jak i w Kazimierzu, co przetrwało do dnia dzisiejszego; nieliczne późniejsze przekształcenia działek lokacyjnych nie spowodowały żadnych zmian w siatce ulic. Niezmieniona jest także panorama miasta, w której pozostają czytelne historyczne dominanty i subdominanty Wawelu, Wieży Ratuszowej oraz wież, dachów i brył kościołów. Dysharmonijne elementy współczesne obecne w widokach miasta są wciąż incydentalne i oddalone od centrum. Ponadto wiele budynków i obiektów od pokoleń pozostało w użyciu zgodnie z ich pierwotnym przeznaczeniem.

Zdecydowanie przeważają obiekty wielofazowe, złożone, łączące w jednym obiekcie wartościowe elementy z różnych epok. Współczesne uzupełnienia do pewnego stopnia wpisują się w ów historyczny proces i jeśli odbywają się z poszanowaniem skali i sylwety zabudowy, nie powodują utraty autentyzmu zespołu. Bogaty detal architektoniczny (w kontekście budowli i wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych) wymaga wnikliwej ochrony i świadomej polityki konserwatorskiej.

Ochrona i zarządzanie

Historyczne centrum Krakowa, które obejmuje własność publiczną i prywatną, w całości jest chronione pod względem prawnym. Zarówno zabudowa wzgórza wawelskiego jak i układy urbanistyczne średniowiecznych miast Krakowa i Kazimierza (z przedmieściem Stradom) zostały wpisane do rejestru zabytków już w pierwszej połowie XX wieku. W rejestrze zabytków, na podstawie indywidualnych decyzji, ujęta jest również zdecydowana większość

budowli znajdujących się na terenie dobra o powierzchni 149,65 ha. Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej „Kraków historyczne centrum miasta” zostało także uznane za Pomnik Historii, co stanowi kolejną formę ochrony obszaru miasta. Daje to w efekcie spójny system ochrony prawnej dla wszystkich części dobra. Od 2010 roku Historyczne centrum Krakowa posiada również strefę buforową, która ma wspierać ochronę, konserwację i zarządzanie dobrem.

Przepisy mające na celu ochronę zabytków zostały wprowadzone do strategicznych dokumentów dotyczących polityki miasta. Gminny program ochrony zabytków obejmujący całe miasto określa warunki gospodarowania dobrem światowego dziedzictwa. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego przygotowywane dla obszaru dobra i strefy buforowej będą dotyczyły zagadnień ochrony poprzez zapewnienie możliwości wpływu na zmiany krajobrazu miasta, przestrzeni publicznej i detali architektonicznych. Ponadto, plan ochrony "parku kulturowego" Starego Miasta określa obszary tematyczne, które mają być monitorowane i kontrolowane. Historyczne centrum Krakowa znajduje się w gestii administracji samorządowej i jest zarządzane przez Prezydenta miasta oraz Radę Miasta. Za sprawy dotyczące ochrony zabytków odpowiada specjalna jednostka organizacyjna wydzielona w Ratuszu oraz państwowe organy ochrony zabytków na poziomie regionalnym. Prawo umożliwia odpowiednim organom nadzorować i interweniować w przypadku działań, które mogłyby potencjalnie skutkować zmianami w układzie miejskim lub pojedynczych budynkach leżących w granicach dobra.

W celu zapewnienia skutecznej i długoterminowej ochrony dobra, konieczne będzie wzmocnienie integracji działań ochronnych z ogólnym zarządzaniem całym obszarem miejskim, w tym polityką planowania i zagospodarowania przestrzennego, polityką społeczną i zrównoważonym rozwojem turystyki. Regulacja przestrzennych warunków zagospodarowania, a także wprowadzenie przepisów o ochronie dobra światowego dziedzictwa i jego otoczenia we wszystkich dokumentach planistycznych, stanowią element długoterminowej polityki planowania przestrzennego miasta. Regularna ochrona i ciągłe monitorowanie stanu poszczególnych elementów układu urbanistycznego i ich wzajemnych relacji w strefie buforowej dobra stanowią ważny element działań ochronnych i zarządzania. Aby zachować charakter miejsca, na które składają się wielowiekowe nawarstwienia historyczne i kulturowe, proces rozwoju powinien być kontynuowany w sposób trwały i zrównoważony, odpowiedni do istniejących kontekstów architektonicznych, urbanistycznych, jak i społecznych. Realizacja tych celów i zadań ma służyć przygotowaniu planu zarządzania dobrem. Plan zarządzania jako dokument integrujący, pozwoli na koordynację działań na terenie dobra światowego dziedzictwa i jego strefy buforowej.

Aneks 2. Wykaz aktów prawnych regulujących różne aspekty zarządzania miejscem światowego dziedzictwa w Krakowie

Prawo międzynarodowe

Umowy międzynarodowe i dokumenty wykonawcze:

1. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji

Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji – ratyfikowana przez Polskę 6 maja 1976 r. (Dz. U. z 1976 nr 32 poz. 190)

- Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention 2021, przyjęte decyzją międzyrządowego Komitetu Światowego Dziedzictwa (WHC.21/01) oraz tłumaczenie Operational Guidelines, wersji z 2011 r. na j. polski: Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych
2. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r.:
 - I protokół z 1954 r. ratyfikowany przez Polskę 16 lipca 1956 r. (Dz. U. z 1957 nr 46 poz. 212)
 - II protokół z 1999 r. ratyfikowany przez Polskę 3 stycznia 2012 r. (Dz. U. z 2012 poz. 24)
 3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/31/UE z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków (Document 02010L0031-20210101)
 4. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku, ratyfikowana przez Polskę 8 lutego 2011 r. (Dz. U. z 2011 nr 172 poz. 1018)
 - Dyrektywy operacyjne w zakresie realizacji Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego 2022, przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Konwencji (9.GA)
 5. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 202, 7 czerwca 2016 r.)
 6. Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa sporządzona w Faro dnia 27 października 2005 r., ratyfikowana przez Polskę 28 września 2022 r. (Dz. U. z 2023 poz. 396) (tzw. konwencja z Faro)
 7. Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. ratyfikowana przez Polskę 24 czerwca 2004 r. (Dz. U. z 2006 nr 14 poz. 98)
 8. Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r., ratyfikowana przez Polskę 13 grudnia 1995 r. (Dz. U. z 1996 nr 120 poz. 564)
 9. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r., ratyfikowana przez Polskę 19 października 2011 r. (Dz. U. z 2012 poz. 210)
 10. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie europejskiej strategii na rzecz osób niepełnosprawnych na okres po roku 2020 (2019/2975(RSP))

Dokumenty kierunkowe i doktrynalne oraz opracowania tematyczne:

1. UNESCO Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage, przyjęte na 17. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 1972 r.
2. UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape, przyjęte na 35. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r. (zalecenie UNESCO dot. historycznego krajobrazu miejskiego)

3. UNESCO Recommendation concerning the protection and promotion of museums and collections, their diversity and their role in society, przyjęte na 38. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2015 r.
4. UNESCO Recommendation concerning the Preservation of, and Access to, Documentary Heritage Including in Digital Form, przyjęte na 38. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2015 r.
5. *World Heritage Resource Manual. Managing Cultural World Heritage*, UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN 2013 (ISBN 978-92-3-001223-6); tłumaczenie: *Poradnik światowego dziedzictwa. Zarządzanie światowym dziedzictwem kulturowym*, Narodowy Instytut Dziedzictwa 2015 (ISBN 978-83-63260-40-8)
6. *World Heritage Resource Manual. Managing Disaster Risks for World Heritage*, UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN, 2010 (ISBN 978-92-3-104165-5); tłumaczenie: *Poradnik światowego dziedzictwa. Zarządzanie ryzykiem katastrof w światowym dziedzictwie*, Narodowy Instytut Dziedzictwa 2020 (ISBN 978-83-66160-65-1)
7. *World Heritage Resource Manual. Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context*, UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN 2022 (ISBN 978-92-3-100535-0)
8. *Policy Document on the Impacts of Climate Change on World Heritage Properties*, dokument przyjęty przez 16. Zgromadzenie Generalne Państw Stron Konwencji światowego dziedzictwa, 2007 r. (WHC-07/16.GA/10)
9. *Policy for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention*, dokument przyjęty przez 20. Zgromadzenie Generalne Państw Stron Konwencji światowego dziedzictwa, 2015 r. (WHC-15/20.GA/13)
10. ICOMOS International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites – Międzynarodowa Karta ICOMOS Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Historycznych (tzw. karta wenecka 1964)
11. Międzynarodowa Karta ICOMOS Turystyki Kulturowej, 1999
12. Międzynarodowa Karta ICOMOS Ochrony Miast Historycznych (tzw. karta waszyngtońska), 1987
13. ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage (1990) - Karta ICOMOS Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym
14. Wskazówki ICOMOS dotyczące Ocen Oddziaływania na Dziedzictwo dla obiektów Światowego Dziedzictwa Kulturowego, 2011
15. ICOMOS Charter – Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage, 2003
16. Międzynarodowa Karta ICOMOS Ogrodów Historycznych (tzw. karta florencka), 1981
17. Karta ICOMOS Interpretacji i Prezentacji Miejsc Dziedzictwa Kulturowego (tzw. karta z Quebec), 2008
18. Dokument ICOMOS w sprawie ochrony i zagospodarowania miast historycznych i dzielnic zabytkowych (tzw. dokument z La Valletty), 2011
19. ICOMOS-IFLA Document on Historic Urban Public Parks, 2017
20. ICOMOS Guidelines on Fortifications and Military Heritage, 2021
21. ICOMOS International Charter for Cultural Heritage Tourism (2022): Reinforcing cultural heritage protection and community resilience through responsible and sustainable tourism management, 2022 r.
22. *Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage* (zasady etyczne) przyjęte w 2015 r. przez międzyrządowy Komitet ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (10.COM 15.A)

Prawo krajowe

Ustawy i akty wykonawcze:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 nr 78 poz. 483 z późn.zm.)
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 poz. 840 z późn. zm.)
 - *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 poz. 81),*
 - *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153)*
 - *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 nr 102 poz. 1066) – dot. ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i realizacji Konwencji Haskiej,*
 - *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259)*
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane – Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 grudnia 2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2023 poz. 682 z późn. zm.)
 - *Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 15 grudnia 2022 r. w sprawie książki obiektu budowlanego oraz systemu Cyfrowa Książka Obiektu Budowlanego (Dz. U. z 2022 poz. 2778)*
 - *Rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie określenia wzoru formularza wniosku w sprawie upoważnienia do udzielenia zgody na odstępstwo od przepisów techniczno-budowlanych (Dz. U. z 2021 poz. 1154)*
 - *Rozporządzenie Ministra Rozwoju z dnia 11 września 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego (Dz. U. z 2022 poz. 1679),*
 - *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 19 listopada 2001 r. w sprawie rodzajów obiektów budowlanych, przy których realizacji jest wymagane ustanowienie inspektora nadzoru inwestorskiego (Dz. U. z 2001 nr 138 poz. 1554)*
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.)
 - *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz. U. z 2019 poz. 394 z późn. zm)*
 - *Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz. U. z 2021 poz. 2405)*
 - *Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 poz. 2404)*
 - *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 nr 164 poz. 1588 z późn. zm),*

- *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z dnia 1 lipca 2016 r. w sprawie zakresu projektu miejscowego planu rewitalizacji w części tekstowej oraz zakresu i formy wizualizacji ustaleń miejscowego planu rewitalizacji (Dz. U. z 2016 poz. 1032)*
- 5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.)
- 6. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 122)
- 7. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.)
- 8. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r. poz. 2094 z późn. zm.)
- 9. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 1944)
 - *Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2166)*
- 10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 poz. 774 z późn. zm.)
- 11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 485 z późn. zm.)
- 12. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 1047 z późn. zm.)
 - *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach (Dz. U. z 2017 poz. 784).*

Prawo miejscowe

Planowanie przestrzenne i ochrona krajobrazu:

1. Uchwała nr CXII/1700/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa”
2. Uchwała nr XCVII/2644/22 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 12 października 2022 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji w Mieście Krakowie
3. Uchwała nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Stare Miasto (t.j. Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 1507)
4. Uchwała nr LXXXIII/2368/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 3267)
5. Uchwała nr XXXVI/908/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 lutego 2020 r. w sprawie ustalenia „Zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń”, tzw. uchwała krajobrazowa lub reklamowa
6. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:
 - 1) uchwała nr XII/131/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Miasto” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 2059)

- 2) uchwała nr LXXXVIII/2145/17 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Kazimierz” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7618)
- 3) uchwała nr XCIII/2443/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stradom” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 949)
- 4) uchwała nr LV/531/04 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 września 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „Salwator” w Krakowie (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 3396)
- 5) uchwała nr CXIII/1127/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 21 czerwca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „Ujście Wilgi” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 2639)
- 6) uchwała nr CXIII/1156/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Zabłocie” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 3534)
- 7) uchwała nr XXIV/292/07 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 października 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Browar Lubicz” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 5405)
- 8) uchwała nr XXX/362/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dębniki” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 5820)
- 9) uchwała nr LII/688/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 lipca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Żabinec – Południe” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 3652)
- 10) uchwała nr LIV/729/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 września 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Krasickiego – Orawska” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 4669)
- 11) uchwała nr LXII/888/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Osiedle Oficerskie” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7281)
- 12) uchwała nr LXXIX/1183/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 lipca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Lubomirskiego – Beliny-Prażmowskiego” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 4582)
- 13) uchwała nr LXXXI/1240/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Bulwary Wisły” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 5685)
- 14) uchwała nr LXXXVIII/1306/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze – Kalwaryjska” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 6826)
- 15) uchwała nr XC/1323/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze – Limanowskiego” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7001)
- 16) uchwała nr XC/1324/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze – Krzemionki” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7002)
- 17) uchwała nr XC/1326/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze - Wzgórze Lasoty” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7019)

- 18) uchwała nr XCII/1363/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 grudnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze – Mateczny” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7586)
- 19) uchwała nr XCVIII/1452/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 lutego 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze – Czyżówka” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 1211)
- 20) uchwała nr CIII/1578/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 23 kwietnia 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Monte Cassino – Konopnickiej” w Krakowie (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 2559)
- 21) uchwała nr CXII/1699/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Błonia Krakowskie” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 4035)
- 22) uchwała nr XCIX/2582/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 kwietnia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Rejon ulicy Rajskiej” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 3293)
- 23) uchwała nr CIX/2894/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 września 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych Miasta Krakowa” – Etap A, obszary nr: 65, 84 (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 6561)
- 24) uchwała nr CXIV/3010/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Rejon Alei Ignacego Daszyńskiego” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7548)
- 25) uchwała nr XXXVII/946/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych Miasta Krakowa” – Etap C, obszar nr 55 (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 2342)
- 26) uchwała nr XLIX/1346/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 2 grudnia 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wesoła – Zachód” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 8090)
- 27) uchwała nr LIII/1464/21 Rady Miasta Krakowa z dnia 18 lutego 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Kleparz” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 1156)
- 28) uchwała nr LV/1528/21 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 kwietnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Zabłocie – Zachód” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 2481)
- 29) uchwała nr LXXIV/2076/21 Rady Miasta Krakowa z dnia 1 grudnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wesoła – Rejon Ulicy Kopernika” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 7577)
- 30) uchwała nr LXXXI/2314/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 30 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wita Stwosza” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 2594)
- 31) uchwała nr XCIV/2576/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 września 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Kazimierza Wielkiego” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 6169)
- 32) uchwała nr CIV/2823/23 Rady Miasta Krakowa z dnia 25 stycznia 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Piasek” (Dz. Urz. Woj. Małop. poz. 1067)

Zarządzenia Prezydenta Miasta Krakowa:

1. Zarządzenie nr 2260/2022 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 10 sierpnia 2022 r. w sprawie wprowadzenia Systemu Informacji Miejskiej dla Krakowa
2. Zarządzenie nr 3702/2022 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie czasowego udostępniania nieruchomości
3. Zarządzenie nr 3357/2019 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 9 grudnia 2019 r. w sprawie zarządzania Rynkiem Głównym w Krakowie
4. Zarządzenie nr 3362/2019 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 9 grudnia 2019 r. w sprawie zarządzania Małym Rynkiem, placem Wolnica i placem Szczepańskim w Krakowie
5. Zarządzenie nr 3363/2019 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 9 grudnia 2019 r. w sprawie wprowadzenia wykazów imprez stałych na terenach: Błonia Krakowskie, Bulwary Wisły, plac Wielkiej Armii Napoleona, Aleja Róż, Rynek Podgórski, plac przy Nowohuckim Centrum Kultury
6. Zarządzenie nr 20/2004 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 12 stycznia 2004 r. w sprawie zasad użytkowania i ochrony przestrzeni publicznej historycznego zespołu Miasta Krakowa (z późn. zm.)
7. Zarządzenie nr 3029/2023 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 18 października 2023 r. w sprawie prowadzenia Systemu Koordynacji Promocji oraz funkcjonowania Komitetu Sterującego Promocją i Wizerunkiem Miasta Krakowa
8. Zarządzenie nr 1590/2023 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 12 czerwca 2023 r. w sprawie stosowania Systemu Identyfikacji Wizualnej Miasta Krakowa | Manuala przez komórki organizacyjne Urzędu Miasta Krakowa, miejskie jednostki organizacyjne, miejskie jednostki pomocnicze, miejskie instytucje kultury oraz partnerów i beneficjentów środków miejskich
9. Zarządzenie nr 2393/2022 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 26 sierpnia 2022 r. zmieniające zarządzenie nr 3291/2019 w sprawie powołania zespołu zadaniowego pod nazwą Zintegrowane Centrum Zarządzania Dziedzictwem Krakowa, trybu i zakresu jego działania

Polityki, strategie, programy, diagnozy:

1. *Strategia Rozwoju Krakowa. Tu chcę żyć. Kraków 2030*; przyjęta Uchwałą nr XCIV/2449/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 lutego 2018 r.
2. *Diagnoza obszaru sztuki w Krakowie. Raport z badań pilotażowych w Krakowie*; Małopolski Instytut Kultury w Krakowie na zlecenie Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Miasta Krakowa, 2021 r. (978-83-61406-59-4)
3. *Jaki program edukacji kulturowej w Krakowie? Diagnoza edukacji w obszarze kultury*; Małopolski Instytut Kultury w Krakowie na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa, 2020 r. (ISBN 978-83-61406-78-5)
4. *Kierunki rozwoju i zarządzania terenami zieleni w Krakowie na lata 2019–2030*; przyjęte Zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa nr 2282/2019 z dnia 9 września 2019 r.
5. *Plan wspierania ochrony szopkarstwa krakowskiego na obszarze Gminy Miejskiej Kraków*; przyjęty Uchwałą nr XLVI/1255/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 30 września 2020 r.
6. *Polityka zrównoważonej turystyki Krakowa na lata 2021-2028*; przyjęta przez Radę Miasta Krakowa Uchwałą nr LIV/1497/21 z dnia 24 marca 2021 r.
7. *Program Rozwoju Kultury w Krakowie do roku 2030*; przyjęty Uchwałą nr LXXIX/1933/17 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 lipca 2017 r.

8. *Program strategiczny komunikacji marki Krakowa na lata 2023–2030*; przyjęty Uchwałą Rady Miasta Krakowa nr CVI/2887/23 z dnia 22 marca 2023 r.
9. *Waloryzacja przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki. Raport końcowy*; Studium wykonane w Zakładzie Gospodarki Turystycznej i Uzdrawiskowej Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego na zamówienie Biura ds. Turystyki Urzędu Miasta Krakowa, 2008 r.

Wykaz skrótów stosowanych w dokumencie

Dobro	Dobro światowego dziedzictwa
LŚD	Lista światowego dziedzictwa UNESCO
MPRK	Miejski Program Rewitalizacji Krakowa
MŚD	Miejsce światowego dziedzictwa
Program	Program Rozwoju Kultury w Krakowie do roku 2030
SRK	Strategia Rozwoju Krakowa. Tu chcę żyć. Kraków 2030
OUV	Outstanding Universal Value (wyjątkowa uniwersalna lub powszechna
wartość)	
WUW	Wyjątkowa Uniwersalna Wartość
OWUW	Orzeczenie wyjątkowej uniwersalnej wartości
UMK	Urząd Miasta Krakowa
Wytyczne	Wytyczne do zarządzania historycznym centrum Krakowa, miejscem światowego dziedzictwa UNESCO na lata 2023–2035